

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 7

FÖRSTA KAMMAREN

1966

11—16 februari

Debatter m. m.

Fredagen den 11 februari

Sid.

Interpellation av herr Nilsson, Ferdinand, ang. tjänsteveterinärernas medverkan vid behandling av ärenden rörande djurplågeri 4

Tisdagen den 15 februari

Interpellation av herr Werner ang. utredningen om företagshälsovården 5

Onsdagen den 16 februari

Senaste tidpunkt för beslut om jämkning av valkretsindelning för landstingsmannaval 7

Om rösträtt för utlandssvenskar 10

Dag för allmänna val 19

Om sänkning av rösträttsåldern 20

Ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen 25

Utgivandet av ett jubileumsmynt till 100-årsminnet av representationsreformen 30

Avveckling av stödet till odling av spånadslin 31

Interpellation av herr Skårman ang. en översiktlig rikspanering av kusttrakterna, m. m. 49

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 16 februari

Sid.

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 1, ang. riksdagens revisorers verksamhet	7
— nr 2, om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen	7
— nr 3, ang. rösträtt för utlandssvenskar	10
— nr 4, om dag för allmänna val	19
— nr 5, om sänkning av rösträttsåldern m. m.	20
Statsutskottets utlåtande nr 26, ang. livränta till vissa personer ..	25
— nr 27, ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen	25
— nr 28, ang. anslag på tilläggsstat II: Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån	29
Bevillningsutskottets betänkande nr 2, ang. det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå	29
Bankoutsutskottets memorial nr 7, ang. kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse	30
Första lagutskottets utlåtande nr 1, ang. granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning	30
— nr 2, ang. granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning	30
Andra lagutskottets utlåtande nr 1, ang. ändring i lagen om statlig krigsförsäkring, m. m.	30
— nr 2, ang. ändring i lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.	31
Jordbruksutskottets utlåtande nr 2, ang. utgifter på tilläggsstat II: jordbruksärenden	31
— nr 3, ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa	31

Fredagen den 11 februari

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

För utrikes tjänsteresa får jag härmed anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 14—den 25 februari 1966.

Stockholm den 10 februari 1966

Herman Kling

Den begärda ledigheten beviljades.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 27, angående bemyndigande att försälja viss staten tillhörig fast egendom, m. m.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 28, angående omorganisation av utrikes- och utredningsavdelningen vid kommerskollegium.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av motion angående riksdagens revisorers verksamhet;

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen jämte motioner;

nr 3, i anledning av motioner angående rösträtt för utlandssvenskar;

nr 4, i anledning av motion om dag för allmänna val; samt

nr 5, i anledning av motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer;

nr 27, i anledning av väckta motioner angående ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen; samt

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå;

bankoutskottets memorial nr 7, med överlämnande av kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse över kommitténs verksamhet under år 1965;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning; samt

nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 februari 1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring, m. m.; samt

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård

Interpellation ang. tjänsteveterinärernas medverkan vid behandling av ärenden rörande djurplågeri

vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, såvitt propositionen avser jordbruksärenden; samt

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa jämte i ämnet väckta motioner.

Interpellation ang. tjänsteveterinärernas medverkan vid behandling av ärenden rörande djurplågeri

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp) erhöll på begäran ordet och yttrade:

De år 1965 beslutade skärpta bestämmelserna angående åtgärder mot djurplågeri (prop. nr 138, tredje lagutsk. utl. nr 31) åsyftar vidgat användande av utav kommunerna heltidsanställda tillsyningsmän. I propositionen anges, att därvid skulle *efter hand* byggas upp en ny kår av kunniga befattningshavare, bättre än kommunalmännen ägnade att hävda djurskyddsintresset. Härför angavs emellertid en utbildningsverksamhet erforderlig. Sådan informations- och instruktionsverksamhet som erfordras angavs även förutom de heltidsanställda tillsyningsmännen böra omfatta tjänsteveterinärerna. Det understrykes att den särskilda aktivisering, som avses i propositionen, icke kan beräknas komma till stånd utan betydande insatser just från tjänsteveterinärernas sida. Det synes rimligt att deras kunighet icke enbart skall komma till användning för kritik av de kommunala instanserna utan också genom praktiskt arbete på fältet.

Uppenbart är att det för närvarande möter viss svårighet för kommunerna att få tillgång till att anställa så kvali-

ficerade tillsyningsmän som lagstiftningen synes åsyfta. Vidare torde det icke i alla kommuner föreligga samma arbetsfält för att heltidsanställa särskilda tillsyningstjänstemän. Man kan kanske ännu klara sig med arvoderade förtroendemän. Vid särskilda fall borde man som hittills kunna få anlita tjänsteveterinärs medverkan.

Emellertid har från vederbörandes sida vid anordnande av informationsmöten icke visats alltför stort intresse härför. Tankegången är den på andra områden välkända: staten pålägger uppgifter och kommunerna har att klara dem. Det synes dock rimligt att våga ifrågasätta att i fall, då man icke lyckats erhålla tillräckligt kvalificerade heltidsanställda tillsyningsmän eller då arbetsuppgifterna icke skäligen kan bedömas tillräckligt omfattande för dessa, hälsovårdsnämnderna borde kunna få påräkna medverkan av tjänsteveterinärer då så ur kvalifikationssynpunkt erfordras.

Därför hemställes om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få ställa frågan:

Är statsrådet villig överväga att föranstalta om anvisningar, varigenom tjänsteveterinärernas medverkan beträffande djurplågeriärenden i något vidgad omfattning skall kunna påräknas av hälsovårdsnämnd, då kvalificerad heltidstillsyningsman icke varit att uppbringa eller arbetsuppgifter för sådan icke ansetts i tillräcklig omfattning föreligga?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spørsmål finge framställas.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 14.07.

In fidem

Fritz af Petersens

Tisdagen den 15 februari

Kammaren sammanträdde kl. 16.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollen för den 8 och den 9 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed har jag äran anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under veckan den 21/2—den 26/2 1966 för att som delegat närvara vid nedrustningsförhandlingarna i Genève.

Stockholm den 15/2 1966

G. Ivar Virgin

Den begärda ledigheten beviljades.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 28, angående omorganisation av utrikes- och utredningsavdelningen vid kommerskollegium.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 1—5, statsutskottets utlåtanden nr 26—28, bevillningsutskottets betänkande nr 2, bankoutskottets memorial nr 7, första lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2, andra lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 2 och 3.

Interpellation ang. utredningen om företagshälsovården

Herr WERNER (k) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Frågan om en utbyggnad i vårt land av företagshälsovården har under flera riksdagar tagits upp i motioner med yrkanden som berört en eller flera sidor av detta omfattande problemkomplex. Sådana motioner väcktes exempelvis från den kommunistiska riksdagsgruppen vid 1962 års riksdag och fram till och med fjolårets riksdag. Motionerna blev avvisade med hänvisning till »pågående utredning».

De årligen utkommande riksdagsberättelserna har intet att redovisa om någon sådan utredning. Några direktiv för utredningen i egentlig mening kan heller inte sägas ha blivit utformade. Vad som skett är att 1960 års riksdag i sitt av Kungl. Maj:ts begärda yttrande om en ILO-rekommendation av år 1959 uttalade sig för att arbetarskyddsstyrelsen och medicinalstyrelsen tillsammans med arbetsmarknadens parter skulle pröva huruvida rekommendationens principer bör komma till uttryck i lagstiftning. Det är med hänvisning till denna pågående prövning som de årligen väckta motionerna om företagshälsovårdens problem blivit avvisade.

Om denna prövning uttalade sig LO:s arbetarskyddskommitté i skrivelse av den 7 september 1964 till arbetarskyddsstyrelsen bland annat följande: »Det synes bl. a. angeläget att 'företagshälsovårdsutredningen' kan komma i gång med sitt arbete, vilket enligt vår mening varit vilande alltför länge.»

Påpekandet berättigar frågan om de utredande instanserna verkligen dispo-

Interpellation ang. utredningen om företagshälsovården

nerar erforderliga resurser för sitt utredningsarbete, d. v. s. om detta måste försiggå vid sidan av och i konkurrens med alla andra dessa instanser åvilande uppgifter, om erforderlig expertis frigjorts att biträda utredarna etc. I skriften »Arbetarskyddet under debatt», som utgavs i september 1965, redovisar doktor Carl-Axel Heijbel ett mycket omfattande fält av frågor som det gäller att utreda. Hans artikel avslutas med orden att utredningen kommer att »ta ytterligare avsevärd tid i anspråk».

Frågan inställer sig emellertid om det inte vore ändamålsenligt att utöver ILO-rekommendationen av år 1959 som en grundval för utredningen utforma kompletterande direktiv med uttalande av förtur för några mera begränsade målsättningar. Syftet skulle här vara att praktiskt påskynda frågans lösning genom att uppnå vissa bestämda etappmål. Dr Heijbel åberopar i den artikel jag nämnt exempelvis problemen om företagshälsovården på de mindre arbetsplatserna och de långvariga erfarenheterna av hälsoundersökningar på arbetsplatserna om vilka det heter: »Allt tyder på att sådana undersökningar kan organiseras med långt mindre administrativa mödor och med bättre anslutning än ute i samhället.» Från de allmänna sjukkassorna utbetalades år 1964 7 722 000 kronor till arbetsgivare som gottgörelse för av dem vidtagna sjukvårdande åtgärder, som kan antagas ha minskat kassans utgifter för sjukförsäkringen. Initiativ avseende att vidga åtgärderna i denna riktning skulle genom den förebyggande effekten också leda till en minskning av sjukfrånvaron. Här kan således anläggas även arbetsmarknadspolitiska synpunkter.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande frågor:

1. Anser statsrådet skäl föreligga för att den pågående utredningen om företagshälsovården utöver den överlämnade ILO-konventionen ges kompletterande direktiv i syfte att med förtur utreda och utarbeta förslag till begränsade lösningar på området?

2. Överväger statsrådet några initiativ till att öka resurserna för utredningen i syfte att påskynda dess fullföljande?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågasvarande spørgsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet avlämnade motioner:

nr 643, av herr *Ohlsson, Ebbe*, och herr *Enarsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 23, med förslag till lag om företagsinteckning m. m.; samt

nr 644, av herr *Olsson, Johan*, och herr *Svedberg, Erik*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 26, angående anslag till markförvärv för övningsfält m. m. för budgetåret 1966/67 m. m.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.07.

In fidem

Fritz af Petersens

Onsdagen den 16 februari

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Justerades protokollet för den 10 in-
nevarande månad.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 63, till styrelsen för riksdagsbiblioteket angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning m. m.

Föredrogos och hänvisades
motionen nr 643 till lagutskott och
motionen nr 644 till statsutskottet.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 1, i anledning av motion angående riksdagens revisorers verksamhet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. senaste tidpunkt för beslut om
jämkning av valkretsindelning
för landstingsmannaval

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen jämte motioner.

I propositionen nr 18 hade Kungl. Maj:t föreslagit sådan ändring av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954, att den senaste tidpunkt, då valkretsindelningen och antalet landstingsmän kunde jämkas inför ett allmänt landstingsmannaval, framflyttades från utgången av april månad valåret till utgången av maj månad samma år.

I anledning av propositionen hade väckts de likalydande motionerna nr

255 i första kammaren av herr *Harald Pettersson m. fl.* och nr 324 i andra kammaren av herr *Gustafsson i Kårby m. fl.*, vari hemställts om avslag på propositionen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med avslag på motionerna I: 255 och II: 324, bifalla proposition nr 18.

Reservation hade avgivits av herrar *Hernelius, Sörenson, Harald Pettersson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumhult, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer, Boo* och *Gustafsson* i Stenkyrka, vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 255 och II: 324 avslå proposition nr 18.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Kungl. Maj:t har i propositionen nr 18 i år föreslagit en ändring av landstingslagens 14 § som avser den senaste tidpunkt då indelningen av landstingskommun i valkretsar och antalet landstingsmän kan jämkas inför ett allmänt landstingsmannaval. För närvarande är den tidpunkten fastställd till utgången av april månad det år som valet äger rum. Om detta beslutade riksdagen år 1938, och det var på initiativ av riksdagen själv som tidpunkten fastställdes till utgången av april månad.

Till grund för den nu föreslagna lagändringen om framflyttning av tidpunkten till utgången av maj månad under valåret ligger en skrivelse från kammarkollegiet till Kungl. Maj:t. Kollegiet har ansett att tidpunkten bör framflyttas, eftersom man kan räkna med att ett antal primärkommunala indelnings-

Ang. senaste tidpunkt för beslut om jämkning av valkretsindelning för landstingsmannaval

ändringar kan komma till stånd under innevarande år.

En utsträckning av tiden för jämningsbeslut måste otvivelaktigt medföra ganska stora svårigheter, inte minst för de politiska organisationerna. Även en i och för sig liten indelningsändring kan medföra en tämligen genomgripande översyn av hela valkretsindelningen. Vi vet att om man skulle komma att besluta om en sammanläggning av centralorten med t. ex. en kommun som tillhör en landstingsvalkrets, skulle det bli jämkning för den gamla kommunen, om största delen av den nya kommunen skulle komma att tillhöra en annan valkrets. Det finns också fall där en enda kommuns övergång till annan landstingsvalkrets skulle komma att innebära ganska väsentliga ändringar i hela valkretsindelningen.

Det torde inte råda någon tvekan om önskvärheten eller rent av nödvändigheten av att valkretsindelningen beträffande landstingsval på sikt så långt möjligt anpassas till de primärkommunala enheterna. Möjligheter till detta finns. Vi vet också att man inom ett antal landsting vid höstens landstingsmöten beslöt att fastställa en valkretsindelning, där man tog hänsyn till sammanslagningar som man väntade skulle komma att träda i kraft den 1 januari 1967. Man sökte också få en nära anslutning till gränserna för de kommunala samarbetsblocken. För de landsting som inte gjort sådana ändringar finns det nu enligt gällande bestämmelser möjlighet att före april månadsutgång göra erforderliga jämkningar i valkretsindelningen. De kommunala sammanläggningar som kan bli fastställda, men som inte blivit beaktade genom jämkningar i valkretsindelningen, bör enligt reservanternas mening inte inverka på valet för den kommande mandatperioden.

Vi reserverar förordar alltså, att den nu gällande ordningen i fråga om senaste tidpunkt för jämkning i valkrets-

indelningen behålles. Man skulle härigenom såvitt vi kan förstå undvika att alltför nära valet få sådana förslag om valkretsindelning som kan tillkomma under trycket av stor tidsnöd. Det måste vara ett intresse för oss här i riksdagen att se till att man i varje fall inte minskar möjligheterna för de politiska organisationerna och partierna att på ett för väljarkåren tillfredsställande och förtroendeingivande sätt sköta valförberedelserna.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till den reservation som är fogad till utskottets utlåtande.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Om jag inte misstar mig är det de politiska partierna som är i aktion för att få sammanläggningar och i samband därmed också ändring av valkretsarna. Det är alltså de politiska partierna som är helt ansvariga för den situation som kan komma att uppstå på grund av att man måste fatta beslut samma år som valet skall förrättas. De är redan från början inkopplade på detta ärende.

Det är för att förverkliga de politiska partiernas önskemål som kammarkollegium här har skrivit till Kungl. Maj:t och föreslagit att man skulle utsträcka tiden till att omfatta jämväl maj månad. Detta förslag har ju blivit tillstyrkt av Landstingsförbundet och de andra remissinstanserna. Just med hänsyn till att det är fråga om att tillmötesgå ett önskemål hos de politiska partierna har utskottet ansett att man bör följa vad som föreslagits i propositionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Utskottets ärade ordförande gav en motivering för utskottets ställningstagande varav man lätt kunde få den uppfattningen att det var de po-

Ang. senaste tidpunkt för beslut om jämkning av valkretsindelning för landstingsmannaval

litiska partierna som tagit initiativet till den föreslagna ändringen. Jag tillät mig ju förut säga att det är skrivelsen från kammarkollegium som ligger till grund för denna proposition.

Här föreligger en situation som enligt min mening är ganska intressant. Frågan i och för sig är liten, det kan jag gärna hålla med om. Men det är en intressant fråga på det sättet att det naturligtvis gäller hur pass mycket hänsyn som skall tas till den administrativa nyttan, sådan som naturligtvis kammarkollegium i detta fall har fört fram den, eller om riksdagen skall hävda att det måste finnas en tillräcklig marginal för att man på ett betryggande sätt skall kunna ordna valförberedelserna. Det är här som vi har litet olika meningar i utskottet — den ena halvan som har yrkat bifall till propositionen och vi som står bakom reservationen.

Jag vill emellertid erinra om att man i utskottets skrivning inte särskilt tvärsäkert påstår att förslaget är så lyckligt. Man säger att »kortare förskjutning än som föreslås i propositionen — från utgången av april månad till utgången av maj månad — är inte tänkbar». Utskottet fortsätter: »Mot bakgrunden härav finner sig utskottet böra tillstyrka propositionen och avstyrka motionerna. Även om vissa olägenheter av den art, som motionärerna åsyftar...» Utskottsmajoriteten är alltså inte heller särdeles övertygad om att det är en riktig tanke att inskränka på den demokratiska ordning som vi vill ha när det gäller valförberedelserna.

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Situationen uppstår genom att det är de politiska partierna som verkar för att åstadkomma indelningsändringar och därmed också ändring av valkretsarna. De har alltså tagit initiativet, och då önskar de givetvis också ett sådant beslut att man kan

få ändringen till de allmänna valen. Det är för att underlätta detta beslut som kammarkollegium har skrivit till Kungl. Maj:t och föreslagit en förlängning till och med maj månad. Detta måste naturligtvis de politiska partierna vara på det klara med när de nu vill ha till stånd denna möjlighet för en ändrad kommunindelning. Även om det i slutskedet skulle kunna vara förenat med vissa olägenheter, är det ju ändå de politiska partierna själva som vållat dessa olägenheter. De är då också på det klara med hur dessa olägenheter skall övervinnas under den tid som återstår från den första juni till dess valet skall förrättas.

Herr PETTERSSON, HARALD, (op):

Herr talman! När 1938 års riksdag tog ställning till denna fråga tror jag att den gjorde det från ungefär samma utgångspunkter som vi måste göra i dag. Vi har i dag inte någon annan situation när det gäller vare sig valdag eller partiernas sätt att förbereda valen. Trots en betydande teknisk utveckling har man ändå icke någonting att peka på som talar för att det i dag skulle vara lättare att skjuta fram sista tidpunkten en månad än enligt den bedömning som man gjorde 1938.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att ha vä upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Harald*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Om rösträtt för utlandssvenskar

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet angivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Pettersson, Harald*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 66.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter samråd med andra kammarens talman får jag meddela att arbetsplanen nästa onsdag, den 23 dennes, som i kammarens preliminära arbetsplan upptagits till kl. 10.00 eller till kl. 14.00, hålles med början kl. 10.00.

Om rösträtt för utlandssvenskar

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av motioner angående rösträtt för utlandssvenskar.

I de likalydande motionerna nr 359 i första kammaren av herr *Hilding m. fl.* och nr 429 i andra kammaren av herr *Björkman m. fl.* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådana lagändringar, genom vilka utlandssvenskar erhöles möjlighet att utöva

rösträtt vid val till andra kammaren, landsting och fullmäktige i städer utanför landsting, med tillämpning redan vid 1968 års andrakammarval.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 359 och II: 429 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Hernelius, Sörenson, Harald Pettersson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumhult, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer, Boo* och *Gustafsson* i Stenkyrka, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 359 och II: 429, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådana lagändringar, genom vilka utlandssvenskar erhöles möjlighet att utöva rösträtt vid val till andra kammaren, landsting och fullmäktige i städer utanför landsting, med tillämpning redan vid 1968 års andrakammarval.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Frågan om utlandssvenskarnas rösträtt har stått på dagordningen i många år och återkommit riksdag efter riksdag i motioner och interpellationer. När jag i egenskap av reservant i utskottet tar till orda skall jag därför fatta mig tämligen kort. Jag kan göra detta desto hellre som ärendet i motionen utvecklats utförligt och motionärerna underbyggt sitt förslag med starka argument.

Låt mig erinra om att frågan om utlandssvenskarnas rösträtt sedan länge är löst för vissa kategorier av utlandssvenskar. Diplomater, präster och missionärer med familjer, liksom också sjömän, har rätt att under arbete i utlandet bli mantalsskrivna i Sverige och får därmed också rätt att delta i svenska val. Också om sådana personer stannar borta från landet mycket länge, behåller de sin rösträtt i Sverige.

Bestämmelserna om mantalsskrivning i hemlandet för präster, missionärer och sjömän — som leder till att dessa får rösträtt — infördes 1915. De flesta svenskar som då sökte sin bärning eller eljest verkade utomlands var beredda att för alltid lämna landet. Om också banden med hemlandet i många fall var starka och bevarades länge, var det likväl mera undantagsvis som människor som sökt sig ut i världen flyttade tillbaka till Sverige. I fråga om präster, missionärer och sjömän förhöll det sig på annat sätt. De hade inte, för att citera ett samtida uttryck, »övergivit riket». Därför ansågs det rimligt att de bibehölls vid sina rättigheter i hemlandet.

Förhållandena är nu helt annorlunda än i seklets början. Allt flera svenskar tjänstgör i internationella organisationer eller deltar i uppbyggnadsarbetet i u-länderna, allt fler arbetar i svenska företag eller som representanter för svenska företag utomlands, för att inte tala om den stora skaran av korrespondenter till tidningarna, radion och TV. Det är i de flesta fall människor som står i mycket nära — ibland daglig — kontakt med Sverige och som har för avsikt att efter längre eller kortare tid återvända till hemlandet. Utvecklingen inom handel, teknik, vetenskap, kort sagt inom det moderna samhället, har lett till att något eller några års verksamhet i utlandet för många yrkesmän är ett naturligt och nödvändigt inslag i deras utbildning och karriär.

Alla erkänner att det arbete som svenska medborgare utför i andra länder är av stor betydelse för Sverige, ja också nödvändigt, om vi skall kunna hävda oss ekonomiskt och kulturellt och göra en insats i den internationella gemenskapen. Det kan under sådana förhållanden inte längre vara rimligt att utestänga alla utlandssvenskar, som inte är diplomater, präster, missionärer eller sjömän, från rösträtt vid allmänna val i hemlandet. Det innebär en allvarlig diskriminering av det stora flerta-

Om rösträtt för utlandssvenskar

let utlandssvenskar att de på detta sätt är berövade en del av sin medborgarrätt. Denna diskriminering strider mot grundlagens ordalydelse. I 16 § riksdagsordningen stadgas uttryckligen: »Valrätt tillkommer en var man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått tjugu års ålder». Att vallagen inte överensstämmer med grundlagen rubbar inte giltigheten av grundlagens stadgande. Grundlagen tar över vallagen.

I själva principfrågan har knappast rätt några delade meningar under senare år. Om man får tro de uttalanden som gjorts i den offentliga debatten har alla varit överens om det berättigade i att utlandssvenskarna tillerkänns rösträtt, i varje fall vid val till riksdagens andra kammare. Då 1955 års valutredning fick i uppdrag att utreda frågan uttalade justitieministern, att han fann det angeläget att frågan snarast bringades till sin lösning. I utlåtande över motioner vid 1960 års riksdag uttalade konstitutionsutskottet, att det enligt utskottets mening hade varit önskvärt, att frågan hade bringats till en lösning som hade kunnat tillämpas redan vid 1960 års andrakammarval. Vid höstrikdagen 1960 ställde justitieministern i ett interpellationssvar i utsikt att proposition i ärendet skulle framläggas 1961, så att de nya bestämmelserna skulle kunna tillämpas vid 1962 års kommunalval. I ett nytt interpellationssvar vid höstrikdagen 1961 tillkännagav justitieministern emellertid en förskjutning i tidtabellen: proposition skulle nu läggas fram i så god tid att nya bestämmelser kunde tillämpas vid 1964 års andrakammarval. I april 1962 var 1955 års valutredning färdig med sitt förslag. Det innebar rösträtt för utlandssvenskar vid andrakammarval men däremot inte vid kommunalval. Nu skulle åtminstone något ske. Men nej! I januari 1963 tillsatte justitieministern en enmansutredning med uppdrag att undersöka, huruvida utlandssvenskar i

Om rösträtt för utlandssvenskar

större omfattning än som skedde skulle kunna upptagas i folkbokföringen, för att man på detta sätt skulle skapa tekniska förutsättningar för att ge dem rösträtt. Varje gång frågan därefter kommit upp, har den ställts på framtiden i väntan på att utredningen skulle bli färdig.

Utredningen tog mycket god tid på sig, nära tre år, och kom med sitt betänkande först i december förra året. Det befanns då att utredningsmannen — ett kammarrättsråd som är en erkänd expert på folkbokföringsfrågor men som tidigare vederligen inte sysslat med författningsfrågor — hade gjort en upptäckt, som måste betecknas som ganska sensationell, eftersom den undgått alla som sedan 1929 hade sysselsatt sig med frågan om utlandssvenskarnas rösträtt — justitieministern och alla hans företrädare, ämbetsmännen i Kungl. Maj:ts kansli, konstitutionsutskottet, landets alla statsvetenskapsmän inte att förglömma. Inte ens 1955 års valutredning, till vilken utredningsmannen likväl hade varit knuten som expert, hade kunnat komma på vad utredningsmannen nu upptäckt, nämligen att det krävs grundlagsändring för att ge utlandssvenskarna rösträtt.

För denna uppfattning anförde utredningsmannen två skäl. Det första var att antalet riksdagsmän i andra kammaren i varje valkrets är beroende av folkmängden i valkretsen i förhållande till den totala folkmängden i landet. Vad som i detta sammanhang menas med »folkmängd» definieras inte i grundlagen. Vid tillämpningen av stadgandet, d. v. s. vid mandatfördelningen mellan de olika kretsarna, inräknas i folkmängden alla personer som är kyrkobokförda inom valkretsen, såväl vuxna som barn, såväl svenskar som utlänningar. Utredningsmannen ifrågasätter nu, om det står i överensstämmelse med grundlagen att ge rösträtt åt en grupp personer som inte inräknas i folkmängden och följaktligen inte medräknas vid mandatfördelningen. Argu-

mentet verkar rätt ihåligt. Eftersom folkmängden, som är bestämmande för mandatfördelningen, också inrymmer personer som inte har rösträtt — barn och utlänningar — finns det inte något direkt förhållande mellan antalet röstberättigade och antalet mandat i en valkrets. Vad gör det då om det finns några röstberättigade — det är ju här fråga endast om ett ganska litet antal — som inte inräknas i folkmängden och därigenom inte heller inverkar på mandatfördelningen?

Huvudskälet för att utredningsmannen anser, att det är en grundlagsfråga, är emellertid det samband som råder mellan mantalsskrivning, valrätt och valbarhet. Om utlandssvenskarna skulle få rösträtt, skulle de också enligt de bestämmelser som gäller bli valbara till andra kammaren. Däremot skulle de inte bli valbara till första kammaren. Detta är en underlig situation, eftersom de bestämmelser som finns syftar till att det skall vara ett bostadsband till andra kammaren men däremot inte till första kammaren. Utredningsmannen säger att detta inte går för sig utan att grundlagen måste ändras. Utan att på något sätt underkänna utredningsmannens resonemang måste man väl ändå säga, att det här är fråga om ett teoretiserande av mycket ringa praktisk betydelse. Ingen tror väl att någon utlandssvensk kommer att kandidera till vare sig första eller andra kammaren. Det är alldeles självklart, att om valbarhetsbestämmelserna behöver ses över, skall det göras. En sådan översyn utgör emellertid inte någon förutsättning för ett beslut att ge utlandssvenskarna rösträtt, utan utgör — om den anses nödvändig — en konsekvens av ett sådant beslut. Någon överhängande brådska med en sådan översyn föreligger inte. Riksdagen kan mycket väl besluta om att tillerkänna utlandssvenskarna rösträtt med tillämpning första gången vid 1968 års andrakammarval — det är ingen grundlagsfråga — och samtidigt eller senast 1968 fatta beslut

Om rösträtt för utlandssvenskar

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Efter den föregående talarens sakkunniga och ingående utredning har jag inte så mycket att tillägga, utan kan fatta mig ganska kort.

Jag konstaterar att det statsråd som formellt är ansvarigt för detta ärende inte befinner sig i kammaren, och han har så att säga laga skäl för sin frånvaro. Han är enligt vad TT meddelat, på studieresa i Sovjetunionen. TT meddelade i förrgår att justitieminister Herman Kling har kommit till Moskva på inbjudan av Sovjetunionens högsta domstol. »Han skall studera det ryska domstolsväsendet och ta del av det ryska samhällets åtgärder för att upprätthålla lag och ordning och förebygga brott.» Han har bland annat vissa aktuella domar att studera — jag använder uttrycket studera icke i betydelsen efterfölja, utan snarare tvärtom.

Diskussionen i dag gäller emellertid utlandssvenskarnas rösträtt. Den föregående talaren konstaterade att den frågan har behandlats av riksdagen sedan år 1929 utan något avgörande. Jag ber att få lyckönska Kungl. Maj:ts kansli till den senaste utredningsmannen, som har kommit på vad ingen före honom har kommit på under snart 40 år, nämligen att det fordras en grundlagsändring för att ge svenska medborgare rösträtt, och detta trots att det i riksdagsordningen står att svenska medborgare har rösträtt. Såvitt jag kan se förhåller det sig på helt motsatt sätt. Men man har fått en ny förevändning, ett nytt svepskäl.

Får jag, herr talman, dra en parallell, som många kanske tycker är härresande, men som jag tycker det ligger ett uns av sanning i — jag betonar ett uns. Sverige har infört sanktioner mot Rhodesia, därför att den vita minoriteten icke ger den färgade majoriteten det inflytande på folkstyrelsen som alla vi andra anser rimligt. De färgade får, trots att de är i majoritet, endast 15 av 60 platser i parlamentet. Därtill är valordningen för deras vidkommande, låt

om behövliga ändringar i riksdagsordningen av valbarhetsvillkoren till riksdagen. Att denna grundlagsändring inte blir gällande förrän den konfirmerats vid 1969 års riksdag kommer inte att leda till några komplikationer. Ingen utlandssvensk kommer ändå att inväljas i andra kammaren vid 1968 års val.

Vad därefter beträffar kravet på kommunal rösträtt för utlandssvenskarna, är detta helt betingat av att utlandssvenskarna, så länge det nuvarande representationssystemet består, bör ha samma möjligheter som andra svenska medborgare att via landstingsvalen och valen till stadsfullmäktige i de städer, som står utanför landsting, påverka också första kammarens sammansättning. Vid en författningsreform, som ger oss en enkammarriksdag, vald genom direkta val, förfaller detta krav, men så länge första kammaren består, är det ett rättvisekrav, att utlandssvenskarna också erhåller kommunal rösträtt.

De utredningar som gjorts visar, att frågan om utlandssvenskarnas rösträtt inrymmer rent tekniska problem av delvis komplicerad natur. Detta bestrider ingen. Frågan bör emellertid nu vara så grundligt utredd, att det bör vara möjligt att på grundval av det material, som redan föreligger och som kan komma fram i samband med remissbehandlingens av förslaget om utlandssvenskars registrering, utarbeta erforderliga lagförslag och detta i så god tid, att nya bestämmelser kan tillämpas vid 1968 års andrakammarval. Lösningen av denna angelägna reformfråga har uppskjutits alltför länge. Nu får den helt enkelt inte uppskjutas ytterligare. Därför bör riksdagen inte, som utskotts-majoriteten föreslagit, nöja sig med att avvakta regeringens initiativ. I stället bör riksdagen, som reservanterna föreslagit, säga ifrån att den önskar en snar lösning av frågan.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Om rösträtt för utlandssvenskar

oss säga bristfällig. Därför har vi infört sanktioner.

I Sverige utestänger vi sedan decennier tillbaka svenska medborgare från rösträtt. Vi omöjliggör för dem att någonsin i sitt liv delta i en svensk valhandling. Vi gör det därför att regeringen vill så. Regeringen önskar förhåla ärendets avgörande och har med hjälp av majoriteten i riksdagen lyckats förhåla frågan decennium efter decennium.

Jag är ingen vän av starka ord vare sig i denna kammare eller på andra åsiktstorg, men låt mig, herr talman, säga att regeringens förhållning av denna fråga är både otillständig och antidemokratisk.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Jag har för min del inte varit med denna gång vid utskottsbehandlingen av utlandssvenskarnas rösträtt. Men då jag deltagit i behandlingen av detta ärende vid många tidigare tillfällen och då det är en fråga som väckt en betydande uppmärksamhet, vill jag även nu säga några ord.

Det har redan omtalats från denna plats att det knappast finns någon annan fråga som under så många år varit föremål för motioner, enkla frågor och interpellationer. Inte heller har i något annat ärende enigheten varit så fullständig mellan de tre oppositionspartierna under så lång tid som i just denna fråga, att det skall ordnas så, att utlandssvenskarna får tillfälle att utnyttja sin rösträtt.

Det är ändå rätt underligt att en del grupper som är bosatta och har sin tillvaro utomlands kan utnyttja och använda sin grundlagsenliga rösträtt, medan de utlandssvenskar det här gäller inte kan gå till konsulaten och rösta. Inte ens om de är hemma i Sverige eller kostar på sig en särskild resa hem för att rösta, kan de utnyttja sin rösträtt, ty deras namn saknas i röstlängden.

Under de senaste åren har fattats en hel rad beslut för att underlätta för de röstberättigade här hemma att avlämna sina röster. Dessa beslut har fattats i stort sett i enighetens tecken. För några år sedan infördes röstkortet, som ger alla väljare möjlighet att rösta på postanstalt i stället för i vallokalen. Kommunerna har också fått rättighet att kosta på transporter med bussar och bilar av de röstande till vallokalen. Senast i höstas beslutades om en ny ordning enligt vilken sjuka och gamla får tillfälle att avlämna sina röster genom ombud i annan ordning än med äktamakeförsändelse. Det kunde anföras fler exempel på beslut i syfte att få så många väljare som möjligt att delta i våra allmänna politiska val.

Efter demokratiens genombrott har det ena hindret och strecket efter det andra röjts bort för att medborgarna så allmänt som möjligt skall få utöva sin rösträtt. Men ett streck för rösträtten, som regeringen och socialdemokraterna inte vill vara med om att avveckla, är vad som kan kallas utlandsstrecket. Det är rösträttstrecket för den ständigt ökade skara som utför sin uppgift utomlands, men som i motsats till vad grundlagen föreskriver inte kan utöva sin rösträtt. Detta är en orättvisa som inte går att försvara.

Denna gång har man från den sida som reser motståndet fått det lättare än tidigare. Man behöver inte plocka fram de argument som var uppe i debatten för två år sedan. Nu har man bara att hänvisa till en utredning som kommit fram till att om dessa som vi kallar utlandssvenskar skall få rösträtt, måste saken behandlas som en grundlagsfråga. Jag har all anledning instämma i den lyckönskan som herr Hernelius redan framfört till kanslihuset för att en utredningsman nu har funnit också denna idé. Detta innebär att de kan använda sin rösträtt först 1972, om ärendet skall behandlas som en grundlagsfråga.

Så länge vi har kvar tvåkammerssys-

temet bör alla som har rösträtt helt naturligt ha en möjlighet att också påverka sammansättningen av första kammaren. Jag tycker att vi inte har någon anledning att i dag närmare diskutera denna senaste utredning. Det borde dock enligt min mening vara mera angeläget att uppfylla de grundlagsbud som redan gäller än att skapa nya grundlagsbestämmelser.

Hur var det för två år sedan? Då var de tre oppositionspartierna lika eniga som i dag. I motioner och utskottsutlåtandet fördes det fram förslag om lagtext för en provisorisk lagstiftning som skulle ha möjliggjort för utlandssvenskarna att utöva sin rösträtt. Den gången sades från den trogna motståndarsidan att det var tekniska fel som var orsaken till att det förslaget inte kunde godtagas.

Det uttalades i debatten den gången — men den risken kanske inte finns i dag, då som vi har hört justitieministern är i Sovjetunionen — att om det förslag som oppositionen då framlade hade blivit antaget, skulle det ha varit ett grundskott i den svenska demokratin. Det var således ett mycket stort ansvar som man den gången lade på de partier som förde fram förslaget.

Ett annat argument som man den gången anförde var att bara för att det finns en och annan svensk medborgare som flyttar utomlands av den orsaken att vederbörande inte trivs med de höga och betungande skatter vi har här i landet skulle de tiotusentals svenskar som nu är förhindrade att rösta inte få tillfälle att utöva sin grundlagsenliga rösträtt.

Dessa argument som användes för två år sedan — om ett grundskott i demokratin och om skattesmitarna som flyttar utomlands — var i verkligheten inga argument alls, utan endast ett uttryck för att viljan att ordna denna sak inte fanns.

Så sent som i november månad förra året uttalade jag när rösträtten för utlandssvenskarna diskuterades att de

Om rösträtt för utlandssvenskar

förhållanden som nu råder är en fläck på den svenska demokratin. Jag vill i dag bara tillägga att för varje år som går, för varje tillfälle som går förlorat att ordna denna sak, blir denna fläck på demokratin allt mörkare. Det finns inget intresse från socialdemokratisk sida att lösa denna fråga. Det finns bara motstånd. Har man den inställningen är det lätt att skjuta ett avgörande in i en oviss framtid.

Rösträtten för utlandssvenskarna bör ordnas före 1968 års val. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr PETERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Herr Sveningsson uttalade mycket kategoriskt att socialdemokraterna skulle vara motståndare till att ge utlandssvenskarna rösträtt. Jag vet inte på vilken grund han bygger ett sådant påstående. Sakförhållandet är att för att ge utlandssvenskarna rösträtt måste lagstiftningen vara helt tillfredsställande. Den får inte vara hur löslig som helst. Vi kan väl erinra oss att 1955 års utredning utsattes för mycket hård kritik när den blev föremål för remissbehandling. Kritiken var sådan att man inte kunde lägga utredningens förslag till grund för en lagstiftning, utan det behövde göras ytterligare utredning. En sådan har nu gjorts — den blev färdig i december förra året. Jag är förvånad över att herrarnas Hernelius och Tistad anser att Kungl. Maj:t är att lyckönska till att ha fått fram denna utredning. Menar herrarna att utredningsmannen och de experter som har biträtt honom har arbetat helt felaktigt och att resultatet till alla delar är oanvändbart? Skall man inte fästa något avseende vid vad utredningsmannen har redovisat? Är det på det sättet herrarna vill att man skall lagstifta i det här landet? Då tror jag att man är på väg mot den antidemokrati som herr Hernelius påstod att regeringen är bärare av.

Om rösträtt för utlandssvenskar

I själva sakfrågan om utlandssvenskarnas rösträtt tänker jag inte nu ta upp någon ytterligare diskussion, eftersom den gjorda utredningen är ute på remiss. Vi får avvakta vad remissinstanserna kommer att säga, och det är väl också detta som kommer att utgöra bakgrunden till det förslag som vi med all sannolikhet har att vänta i syfte att möjliggöra för utlandssvenskar att få rösträtt. Men vi skall komma ihåg att det finns många olika sorters utlandssvenskar, och det kan hända att det blir nödvändigt med en grundlagsändring för att möjliggöra rösträtt för alla, om man nu vill det. Detta har framhållits av utredningen, och jag för min del hyser den uppfattningen att man nog får fästa ett mycket stort avseende vid vad den har redovisat. Först sedan utredningen blivit ordentligt behandlad kan man ta ställning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag, detta också med tanke på att vi så sent som i november 1965 behandlade ett liknande ärende, varvid kammaren ansåg att man borde vänta till dess utredningen blivit slutbehandlad.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! När vi behandlade denna fråga i april 1964, uppträdde justitieministern i debatten — han hade tillfälle att vara närvarande den gången. Han kom med mycket allvarliga förebråelser mot oss reservanter för att vi ville genomföra en ändring utan tillräcklig utredning och utan att den föregående utredningen blivit remissbehandlad. Det var mycket viktigt, sade han, att man hade tillgång till remissyttranden, ty hur skulle regeringen kunna lägga fram ett allvarligt syftande lagförslag utan att frågan blivit ingående behandlad?

Samma tankegångar har herr Pettersson uttalat i dag. En utredningsman har nu lagt fram ett förslag efter att ha utfört ett långvarigt och ingående arbete

— det kan man väl säga om en utredning som tillsattes i början av 1963 och vars betänkande lades fram i december 1965. Remissvaren skall vara inlämnade den 1 juni 1966. Vi skulle enligt herr Pettersson vara på väg mot en ny, antidemokratisk ordning, om vi inte avvaktade allt detta material.

Jag skulle kunna godtaga detta resonemang från socialdemokratiskt håll om det inte i höstas hade lagts fram ett av de mest genomgripande förslag som riksdagen haft att ta ställning till, nämligen förslaget om partistöd. I det fallet behövdes ingen utredning och inga remissyttranden. Det gick mycket fort och mycket bra. Varför måste det utredas så mycket i det ena fallet, medan inga utredningar behövs i det andra fallet?

Utredningsmannen har som sagt arbetat så grundligt att han har gjort en upptäckt — den som herr Tistad ingående uppehöll sig vid. Upptäckten går ut på att vi här står inför nödvändigheten av en grundlagsändring. Nog måste man väl gratulera utredningsmannen till den upptäckten. Inte ens justitieministern hade i april år 1964, trots att han enligt eget påstående ingående hade sysslat med frågan, kommit längre än till att det gällde ett grundlagsfrågorna näraliggande område. Inte ens justitieministern hade alltså upptäckt, att det behövdes en grundlagsändring, vilken, som sagt, utredningsmannen nu säger vara nödvändig.

Det är dock ett par frågor som jag tycker att utredningsmannen ändå inte riktigt har upptäckt och som jag undrar om herr Pettersson i Visby såsom konstitutionsutskottets ordförande skulle kunna svara på.

Om det nu måste ske en grundlagsändring för att dessa utlandssvenskar skall få rösträtt, hur kommer det sig då att man har kunnat ge vissa andra grupper av svenskar som vistas i utlandet rösträtt utan grundlagsändring? Vad är med andra ord skillnaden mellan en missionär, som är ute och hjälper

folken i u-länderna, och en internationell expert, som också är ute och hjälper? Är det inte farligt detta, att vi tillåter missionärer att rösta, när vi inte kan tillåta andra grupper? Vilken grupp är skadlig och vilken grupp skall få rösta? Här tycks vi stå inför problem med vådliga konsekvenser. Utredningsmannen bör kunna syssla några år till med dessa frågor.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Utskottets ärade ordförande efterlyste vad jag grundade mitt påstående på att socialdemokraterna är motståndare till att utlandssvenskarna skall få rösträtt.

Jag grundar det på att socialdemokraterna alltid anför något skäl eller något argument mot att denna sak skall ordnas. Nu har de lyckligtvis fått fram att det måste ske en grundlagsändring.

Jag tror att herr Pettersson också något överdrev remissinstansernas yttranden när det gäller förslaget från 1955 års valuredning. Det förekom inte en så överväldigande kritik den gången. Majoriteten av remissinstanserna tillstyrkte förslaget, det förslag på vilket vi grundade vår framställning och vår lagtext år 1964.

Man är angelägen om att i detta sammanhang framhålla, att det måste vara en fullständig valsäkerhet — det är vi väl alla tilltalade av. Jag vill gärna säga nu såsom jag har sagt vid tidigare tillfällen, att man gav efter litet grand den gången röstkorten infördes, ty i och med röstkorten är valsäkerheten inte fullständigt tryggad. Röstkorten kan missbrukas, men jag skall inte här relatera hur man kan förfara i det avseendet. Förra hösten beslöt vi att den som fyllt 18 år skall få avlämna rösten för den som är sjuk eller gammal, och vi vet inte alls hur det systemet kommer att slå ut. Den nya ordningen godkändes enhälligt, och vi tror att erfarenheterna skall bli goda; men det kan bli erfarenheter av annat slag också i detta sammanhang.

Om rösträtt för utlandssvenskar

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Fru Segerstedt Wiberg ställde en fråga till mig, och jag vill säga att om hon hade läst utredningsmannens betänkande så hade hon fått svaret på frågan. Där visas nämligen hur pass heterogen samling utlandssvenskarna utgör, och det är just detta förhållande som leder fram till diskussionen av frågan om inte en grundlagsändring behöver göras. Man kommer in på problemet om bosättning och valbarhet för att kunna få utöva rösträtt, och detta regleras i grundlagen. Nu är betänkandet föremål för remissbehandling, och man bör väl avvakta vad de olika remissinstanserna har att säga om utredningsresultatet.

Men jag skulle kanske vilja ställa en motfråga. Anser fru Segerstedt Wiberg att utredningsmannen inte borde ha sagt, att en grundlagsändring kanske erfordras, ehuru han själv har kommit till den uppfattningen? Anser alltså fru Segerstedt Wiberg att utredningsmannen har skött sitt uppdrag fullkomligt felaktigt eller inte? Det betyg som här ges åt honom och hans experter har tagits till kammarens protokoll, och jag tycker att det kan vara värdefullt — men jag skulle tro att det är mindre till heder för den som sätter betyget än för den som blir betygsatt.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! Fru Segerstedt Wiberg svarar säkerligen för sig själv. Jag skulle bara vilja säga att om nu en utredningsman med några experter bakom sig har kommit till en uppfattning som ingen annan före honom hävdat under nära nog 40 års utredningsarbete, så faller inte jag i stoffet för hans mening utan prövar den själv efter måttet av mitt förnuft; och det rekommenderar jag verkligen andra att göra också, inklusive konstitutionsutskottet.

Konstitutionsutskottets ärade ordförande har antytt att socialdemokraterna visst inte är mot rösträtt för ut-

Om rösträtt för utlandssvenskar

landssvenskar. Han antydde till och med att man var för en sådan rösträtt — det var bara så svårt att lösa frågan. Ja, herr talman, den kärleken är väl i så fall minst sagt platonisk i den meningen att man hela tiden håller sig på betryggande avstånd från frågans lösning. Den distansen har man hållit sedan 1929, och nu har man fått fram en mening — därtill lyckönskar jag Kungl. Maj:ts kansli — från en utredningsman, enligt vilken man skulle kunna hålla lösningen på avstånd ända till 1969, eller kanske rent av längre. Det måste verkligen vara något att lyckönska till, herr talman!

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Herr Pettersson ställde en fråga till mig som jag gärna skall besvara. Han undrade om jag ville ge utredningsmannen underbetyg, något som han tyckte sig utläsa ur mitt anförande. Nej, jag tycker att utredningsmannen har gått till väga med mycket stor omsorg. Men jag konstaterar, herr Pettersson, att före hans utredning hade andra utredningar gjorts. Då blir min fråga till herr Pettersson: Vill han ge dessa tidigare utredningsmän underbetyg?

Jag skulle också vilja ha svar på den andra frågan som jag ställde till herr Pettersson: Hur skiljer man på en missionär och en u-landsexpert? Den ene får rösta, den andre får inte rösta.

Jag har, herr Pettersson, läst både den sista utredningen och den förra. Jag har också följt debatten. Därtill kommer att jag med stor rörelse då och då läser det tal som landets utrikesminister höll till utlandssvenskarna en jul. Jag tycker att det talet är mycket vackert!

Herr **TISTAD** (fp):

Herr talman! När det gäller grundlagsändring eller icke grundlagsändring

skulle jag vilja fråga konstitutionsutskottets värderade ordförande, om inte utskottet har någon egen mening. Måste utskottet när en utredningsman så här vid sidan av sitt uppdrag kommer in på en grundlagsfråga omedelbart säga: Vi kan ingenting göra förrän frågan har blivit grundligt utredd och besvarad av alla remissinstanser?

Såvitt jag kan finna har utredningsmannen inte sagt, att det i och för sig krävs grundlagsändring för att ge utlandssvenskarna rösträtt, utan endast att en sådan åtgärd skulle leda till konsekvensändringar i riksdagsordningen.

Reservanterna säger, att även om sådana ändringar skulle krävas är det inte mera angeläget med dem än att de kan anstå till dess en rösträttsreform har genomförts och trätt i kraft.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Fru Segerstedt Wiberg ställde en fråga till mig angående tidigare utredningar. Det var så att remissbehandlingen av dem visade, att det fanns luckor i det som föreslagits. Orsaken till att en ny utredning tillsattes var bl. a. att frågan om valsäkerheten inte var klar m. m. Utredningarna har alltså gjort ett mycket gott arbete, men det har efteråt visat sig att det återstod mera att lösa. Det är svaret på den första frågan.

Fru Segerstedt Wiberg har tydligen läst betänkandet dåligt. Utredningsmannen talar om sådana utlandssvenskar som *inte* har för avsikt att återvända till Sverige och om sådana som har för avsikt att återvända och som alltså kan vara mantalsskrivna här i Sverige. Det har varit fråga om att få gemensamma bestämmelser för dessa båda kategorier, och det är då man kommer in på grundlagsfrågan. Vi får väl tillfälle att diskutera detta senare.

Jag skulle vilja rekommendera fru Segerstedt Wiberg — som tydligen vill veta mera om dessa frågor — att ta en liten stund på sig och läsa vad utred-

ningsmannen sagt om dessa saker. Då behöver fru Segerstedt Wiberg kanske inte fråga så mycket i fortsättningen.

Till herr Tistad skulle jag vilja säga, att om det skett en utredning och denna är föremål för remissbehandling, så kan inte ett konstitutionsutskott gå förbi utredningen utan har att avvakta vad den kommer fram till innan utskottet tar ställning. Detta måste vara en riktig arbetsordning. Eller har herr Tistad någon annan uppfattning om hur arbetet skall bedrivas? Det kunde vara värdefullt att få ett besked på den punkten.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets i det nu föredragna utlåtandet gjorda hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hernelius* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Ang. dag för allmänna val

Då emellertid herr *Tistad* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 65.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. dag för allmänna val

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av motion om dag för allmänna val.

I motionen nr 61 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Agnäs *m. fl.* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad i motionen anförts i fråga om att allmänna val i första hand borde äga rum på annan dag än söndag.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionen II: 61 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Denna fråga är inte större än att den som är ny i denna kammare kan tillåta sig att säga några ord med anledning av den föreliggande motionen. Det hade också varit min avsikt att till utskottets utlåtande foga en blank reservation, vilket emellertid av formella skäl inte ansågs lämpligt.

Denna fråga är ju inte ny, men bestämmelser om viss veckodag för allmänna val infördes likväl ganska sent här i landet — för de primärkommunala valen först 1930. I en motion vid 1951 års riksdag hemställdes om utredning.

Motionärerna i år anser att det är olämpligt att de allmänna valen i vårt land äger rum på söndagar och detta av två skäl, dels för att söndagen är gudstjänstsdag, dels för att den är fridag

Om sänkning av rösträttsåldern

för många människor i detta land. Jag anser inte att söndagshelgden störs av själva valhandlingen, som åtminstone på landsbygden i mycket stor utsträckning sker i samband med gudstjänst. Det som stör är väl närmast den bullrande valagitationen, som i valrörelsens elfte timme tilltar i styrka. Att sedan partifunktionärerna har allt annat än en vilodag är allom bekant. Man kan nog inte säga att det vilar någon söndagshelgd över valrörelsens slutspurt.

Vi får senare vid denna riksdag ta ställning till en motion om införande av sabbatsår. Enligt min mening vore mycket vunnet, om vi verkligen hade en sabbatsdag en gång i veckan. Allt som från samhällets sida kan göras för att friställa söndagen anser jag vara av största värde. Därför talar starka skäl för att förlägga de allmänna valen till annan dag än söndag, något som också motionärerna i första hand föreslår.

Då en av motionärerna deltog i utskottsbehandlingen och inte där ställde något yrkande om bifall till motionen, hade en sympatisör ingen anledning att gå längre än motionären. 1965 års lagtekniska utredning, som utskottet åberopar i sitt utlåtande, har ju att överväga även dag — eller dagar — för de allmänna valen, och i avvaktan på vad denna utredning kan komma fram till kan även den, som sympatiserar med motionens syfte, ansluta sig till detta utlåtande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om sänkning av rösträttsåldern

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m.

Till gemensam behandling hade konstitutionsutskottet förehåft

1) motionen nr 47 i andra kammaren av herr *Jansson m. fl.*;

2) de likalydande motionerna nr 151 i första kammaren av herrar *Wirtén* och *Karl-Erik Eriksson* samt nr 201 i andra kammaren av herr *Mundebo m. fl.*; ävensom

3) de likalydande motionerna nr 253 i första kammaren av fru *Elvy Olsson* och herr *Svanström* samt nr 437 i andra kammaren av herr *Larsson* i Borrbry *m. fl.*

I motionerna I: 151 och II: 201 hade hemställts, att riksdagen måtte

besluta såsom vilande grundlagsändring, att rösträttsåldern vid val till riksdagens andra kammare skulle sänkas från nuvarande året efter uppnådda 20 år till året efter uppnådda 18 år; och

besluta, att rösträttsåldern vid kommunala val skulle sänkas på samma sätt.

I motionerna I: 253 och II: 437 hade anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att frågan om sänkning av rösträttsåldern till 18 år i enlighet med vad i motionerna anförts måtte upptagas till prövning i anslutning till övervägandena rörande ny författning.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att motionerna

1) II: 47;

2) I: 151 och II: 201; samt

3) I: 253 och II: 437

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet hade reservation avgivits av herrar *Sörenson*, *Harald Petersson*, *Tistad*, *Wahlund*, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer* och *Boo*, vilka av angivna orsaker ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 151 och II: 201 samt I: 253 och II: 437, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag före

1968 års andrakammarval till grundlagsändring rörande sänkning av röst-rättsåldern med två år.

Herr WIRTEN (fp):

Herr talman! Riksdagen skall för tredje året i följd ta ställning till motioner om längre gående sänkning av röst-rättsåldern än vad regeringen föreslog 1964 års riksdag och som slutgiltigt antogs vid 1965 års riksdag.

I den motion, som jag skrivit under, föreslår vi att röst-rättsåldern sänks från nuvarande året efter uppnådda 20 år till året efter uppnådda 18 år. Det bör gälla för såväl val till riksdagen som vid kommunala val.

Det välmotiverade i kravet om sänkt röst-rättsålder har inte ifrågasatts av konstitutionsutskottets majoritet. Sålunda konstaterade konstitutionsutskottet redan i sitt utlåtande 1964: »Skäl kan anföras för en längre gående sänkning av röst-rättsåldern.» 1958 års riksdag hänsköt motionsyrkanden med liknande innehåll till författningsutredningen, och denna har också ansett att det finns skäl för en sänkning av röst-rättsåldern. Författningsutredningen ansåg att röst-rättsåldern skulle bestämmas till fyllda 20 år, d. v. s. ett något längre gående förslag än det riksdagen fastställde förra hösten.

Vilka är då de skäl som motiverar en sänkning av röst-rättsåldern? Kammarrens ledamöter känner säkert igen huvudargumenten, men låt mig ändå framföra några synpunkter.

Huvudprincipen i en demokrati måste vara att alla invånare skall ha röst-rätt. I den mån det finns anledning att besluta om inskränkningar i huvudprincipen måste dessa motiveras.

Låg ålder utgör en sådan naturlig gräns för röst-rätten. Däremot är det betydligt svårare att uttala sig bestämt om vid vilken tidpunkt ungdomen skall anses ha uppnått den mognad och det mått av kunskaper och kringsyn som bör medföra rätt att delta i våra allmänna val. En rad faktorer pekar på att

Om sänkning av röst-rättsåldern

den gränsen har satts för högt även i den förra året fastställda lagstiftningen.

Det torde vara mycket svårt att med framgång hävda att dagens 19—20-åringar inte har den mognad och de insikter som krävs för att få rösta. Allmänt erkänns att den sociala och även den biologiska mognaden inträder tidigare nu än den gjorde förr. Viktigare är det faktum att ungdomarna i våra skolor i olika ämnen — främst i samhällskunskap — konfronteras med samhällsproblemen på ett helt annat sätt än förr, och där intar inpräglingen av en demokratisk uppfattning en central plats. Den ökade samhällsinformation som fås via massmedia, såsom TV, radio och press, verkar i samma riktning.

I detta sammanhang spelar också den skolning som vår ungdom erhåller i ideella, fackliga och politiska föreningar och i bildningsorganisationer en betydande roll. Det är värt att observera att de flesta av våra politiska ungdomsorganisationer tagit upp kravet på sänkt röst-rättsålder i sina program.

Självfallet kan man vända på problemet och se det ur ungdomens synvinkel. Ungdomarna i 19—20-årsåldern har all rätt att ställa sig frågorna: »Varför är vi utestängda från rätten att rösta, när vi är skyldiga att delta i försvaret av landet, när vi i stor utsträckning behandlas som vuxna i strafflags-hänseende och vad beträffar arbets- och skattelagstiftning, när vi får bidra till stat och kommun med skattemedel på samma sätt som löntagare, fyllda 21 år och däröver, o. s. v.?»

Vidare är det ofrånkomligt att ungdom i de övre tonåren i dag på ett markerat sätt intar en friare ställning gentemot föräldrarna, främst i ekonomiskt hänseende men också socialt, och att de även härigenom tränas att ta ställning i olika frågekomplex på egen hand.

Utskottet har motiverat sitt avstyrkande av förslaget om sänkning av röst-rättsåldern till året efter det att 18 år uppnåtts med hänvisning till att myndighets- och röst-rättsåldern i möjligaste

Om sänkning av rösträttsåldern

mån bör vara densamma och hänvisar till den 1964 tillsatta förmynderskapsutredningen, som bl. a. fått i uppgift att klarlägga sambandet just mellan rösträtts- och myndighetsåldern.

Gentemot det kan sägas, att redan 1965 års beslut innebar att myndig på grund av icke uppnådd myndighetsålder äger rösträtt och att lagstiftningen parerar denna oformlighet på ett godtagbart sätt.

Jag förstår väl att svårigheterna tilltar med ökad diskrepans mellan rösträtts- och myndighetsålder, och jag är därför beredd att för dagen nöja mig med att följa den reservation som avgivits av herr Sörenson m. fl. och som kräver förslag från regeringen före 1968 års andrakammarval om sänkning av rösträttsåldern med två år. Det synes vara riktigt att riksdagen uttalar sin mening nu för att frågan verkligen skall bli behandlad en första gång före 1968 års val. Om inte det sker, kan inte den lägre rösträttsåldern tillämpas förrän vid 1974 års kommunal och 1976 års riksdagsval. Det vore en olycklig förseening av en angelägen och välmotiverad reform.

Låt mig till sist också uttala min förvåning över att enighet inte kunnat uppnås i konstitutionsutskottet kring den hovsamma beställning som föreslås i reservationen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation som fogats till konstitutionsutskottets utlåtande nr 5.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag har ett föregående i den här frågan. Jag vill redan nu klart säga ifrån, att jag är för en sänkning av rösträttsåldern.

Sedan jag har sagt det vill jag tillägga, att jag inte är imponerad av *alla* de argument som anförts. Det anförts t. ex. som ett argument för en sänkning av rösträttsåldern, att de politiska ungdomsorganisationerna har uttalat sig för en sänkning. Det är knappast nå-

gon sensationell nyhet — det skulle vara mycket märkvärdigare om de *inte* hade gjort det. Jag tycker alltså inte att detta är något starkt argument.

Jag går vidare och granskar en del synpunkter som anförts men som jag inte tycker är särskilt tungt vägande.

Den omständigheten att man tar ut folk till värnplikt och övar de värnpliktiga innebär inte att de deltar i rikets försvar — de deltar inte i rikets försvar förrän efter utbildningstiden. Därför stämmer inte det resonemanget riktigt. Snarast skulle det vara ett argument för att man skulle få vänta tills de gått igenom utbildningen och på det sättet blivit skickade att försvara riket. Jag tycker inte att man bör fästa alltför stort avseende vid sådana saker.

I motion 47 i andra kammaren hittar jag det argumentet, att visst straffansvar inträder och möjlighet till åtalstergift upphör vid 18 års ålder. Jag kan inte hjälpa att jag finner också detta vara ett lättviktsargument.

Lika fullt är jag anhängare av att rösträttsåldern sänks, men jag kan inte förstå varför det i utskottets motivering och framför allt i reservationen sägs att man bör försöka få till stånd samstämmighet mellan myndighetsåldern och rösträttsåldern. Ända fram till 1941 var det aldrig tal om det. De sakerna hade inte med varandra att göra. Det var först vid 1941 års reform, som det blev samstämmighet mellan rösträttsåldern och myndighetsåldern, och det är till den tidpunkten som mitt politiska föregående i detta ärende hänför sig. Jag var nämligen med om att utforma en motion som då framlades och som jag vågar betrakta såsom initiativet till reformen.

Jag har framför mig konstitutionsutskottets utlåtande nr 13 för år 1941 — jag redovisar motionsnumren eftersom det har bedrivits en del falskmynteri i detta ärende och jag vill ha saken ordentligt belyst. I motion 23 i första kammaren av herrar Löfvander och Ivar Persson — alltså herr Persson i

Skabersjö — samt 34 i andra kammaren av herr Gillis Olsson i Kullenbergs-torp framfördes ett sådant krav. Sedan kom motionen i första kammaren nr 49 av herr Ohlin m. fl. och nr 70 i andra kammaren av herr Bergvall m. fl. Vidare framfördes samma hyggliga och goda yrkande i motionen nr 73 i första kammaren av herr Linderoth och nr 109 i andra kammaren av herr Hagberg i Luleå. Till sist kom också en motion, nr 110 i andra kammaren av herr Nilsson i Stockholm m. fl. — det är hans excellens utrikesministern som därmed avses. Det initiativ som på det hållet togs kom således faktiskt först från slutet räknat och inte i täten. Jag konstaterar dock att den nuvarande utrikesministern så till vida var före sin tid, som det var en trepartimotion som han framförde. Han hade nämligen såsom medmotionärer herr von Friesen, som inte fann herrar Ohlins och Bergvalls motion till fyllest, och likaledes herr von Seth, som hade ett politiskt föregående så till vida att han tidigare varit ordförande inom högerns ungdomsförbund.

Så framfördes alltså dessa krav. Jag konstaterar att den tanke, som där framfördes, väckte anslutning och att reformen genomfördes — rösträttsåldern sänktes till 21 år. Detta anser jag vara ett mycket väsentligare steg än det som togs härom året, då rösträttsåldern sänktes till 20 år. Jag vill påpeka att det innan dess inte var tal om att det skulle råda någon samstämmighet mellan myndighetsåldern och rösträttsåldern. Det är ett påfund, som har kommit senare. Jag skall också något dröja vid den motivering, som ingår i de av herr Löfvander och herr Persson i Skabersjö samt av herr Olsson i Kullenbergs-torp väckta motionerna.

I motionerna säges bl. a. följande: »Vid sidan av andra fundamentala uppgifter verkar även den allmänna rösträtten i riktning att förena medborgarna till samfällt ansvar om de riksvårdande uppgifterna och öka deras intres-

se för allmänna frågor. Vad som här säges om andra gäller icke minst om den till mogen ålder komna ungdomen.»

Till detta vill jag som kommentar foga ett uttalande av Hjalmar Branting i rösträttsdebatten i samband med rösträttsreformen 1909, då han påpekade att »man icke mognar utanför rösträtten» — och det är så sant som det är sagt. Å andra sidan är det klart att rösträtten i och för sig tyvärr inte utgör någon absolut garanti för att mognaden har inträtt.

I motionerna säges vidare: »En annan sak, som även synes böra framhållas, talar starkt för en sänkning av rösträttsåldern just i vårt land. Det är ett statistiskt faktum, sammanhängande med det svenska folkets ökade medellivslängd och det under en följd av år starkt sjunkande barnantalet, att tyngdpunkten inom folket rent siffermässigt sett alltmera förskjutes i riktning mot de äldre årsklasserna. Sålunda innebär den omständigheten, att män och kvinnor nu för tiden leva längre än förr, liksom att de yngre åldersklasserna numerärt sett uttunnas, otvivelaktigt en viss risk för nationell förgubbning.»

Så sade motionärerna 1941, och det siffermaterial som vi för närvarande har visar att på den punkten finnes ett starkt argument för en sänkning av rösträttsåldern. Inom åldersklassen 15—19 år hade vi 1915 534 000 och 1964 hade vi 633 000 personer — det är alltså en ökning på nära 100 000 personer. Inom åldersklassen 20—29 år fanns det 1915 ett antal av 905 000, medan antalet år 1964 utgjorde 1 038 000. Det betyder således att det rör sig om en ökning med ungefär 130 000 personer. Men när det gäller åldersgruppen 60 år och däröver, omfattade den 1915 ett antal av 678 933 personer, medan vi 1964 är uppe i ett antal av 1 398 226. Det innebär alltså en ökning med icke mindre än c:a 720 000 inom denna kategori.

Jag är på det klara med att det nog inte är direkt någon kvalitativ förstärk-

Om sänkning av rösträttsåldern

ning av väljarkåren i fråga om mognad, som detta förslag medför. Däremot menar jag att det är ett klart skäl att inför denna fortskridande förskjutning i riktning mot de äldre åldersgrupperna söka införa en motverkande faktor, och jag menar för min del att det är rimligt och riktigt när motionärerna yrkar på en sänkning av rösträttsåldern.

Jag ber till sist, herr talman, att få yrka bifall till klämman i den reservation som avgivits av herrar Sörenson, Harald Pettersson, Tistad, Wahlund, Hamrin i Jönköping, Keijer och Boo.

Herr WERNER (k):

Herr talman! Jag behöver inte längre uppehålla mig vid skälen för en ytterligare sänkning av rösträttsåldern. De har anförts utförligt både här i kammaren och av mina kolleger i andra kammaren i samband med behandlingen av motionen II: 47.

Det är dock ett faktum som väl inte kan bestridas av någon, att nutidens ungdom besitter en större mognad i samhällsfrågorna än tidigare. Därvidlag har den utvidgade och förbättrade utbildningen spelat en stor roll. Det är därför förvånande att man inte vill vara med om att ge ungdomen — som man kan tycka — självklara demokratiska rättigheter, när samhället begär skyldigheter av dem.

Utskottets motivering går inte i sak mot yrkandet om en sänkning av rösträttsåldern, det tycker jag man skall notera i positiv riktning. Det finns dock som bekant olika sätt att avfärda motioner på. Nu hänvisas till myndighetsåldern och sambandet med denna. Men både i följlikhet som i år har i kommunistiska motioner begärts en sänkning även av denna. Skälet för detta är givetvis lika bärande som när det gäller rösträttsåldern. Utskottet föredrar att i sin skrivning förbigå detta faktum. Reservanterna, som inom parentes låtsas som om det inte fanns någon motion II:47 i denna fråga, åberopar bland

annat motionsparet I: 151 och II: 201, där det riktigt påpekas att man redan brutit mot principen om ett nödvändigt samband mellan rösträttsålder och myndighetsålder. Vid kommunalvalet 1966 — heter det i denna motion — kommer således personer som ännu inte har uppnått 21 års ålder att kunna rösta. Läger man därtill att det på riksdagens bord ligger en motion, nämligen II: 55, som begär en sänkning av myndighetsåldern, tycker man att det hade funnits anledning och möjligheter för utskottet — om det verkligen i sak är ense med motionärerna i denna fråga — att framlägga förslag till lagtext. Då detta inte har skett och då föreliggande reservation av herrar Sörenson m. fl. begär att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall hemställa om förslag i frågan redan före 1968 års val, kan jag ansluta mig till denna reservation.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationen av herr Sörenson m. fl., vilken fogats till utskottets utlåtande nr 5.

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Denna fråga behandlades i riksdagen för två och en halv månad sedan. Då avstyrkte ett enhälligt konstitutionsutskott motioner liknande dem vi nu har att behandla.

Sex av ledamöterna hade avgivit ett särskilt yttrande i samband med behandlingen av dessa motioner, i vilket de hade uttalat, att en ytterligare sänkning av rösträttsåldern borde övervägas men att de funnit sig böra avstå från att i förevarande sammanhang reservera sig med hemställan därom med hänsyn till att en reform ändock inte kunde komma till stånd förrän efter nästa allmänna andrakammarval och frågan om myndighetsåldern var föremål för utredning.

Det vore underligt om konstitutionsutskottet nu skulle ha kommit till en annan mening än den man hade för två och en halv månad sedan. Jag vill ock-

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

så erinra om, att beträffande detta samband mellan myndighets- och rösträttsålder, så har i en motion, I: 253, uttalats att myndighets- och rösträttsåldern sammanfaller. När det nu pågår en utredning som arbetar med frågan om myndighetsåldern, så bör man väl avvakta den.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wirtén* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wirtén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 39.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner angående ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen.

Med bifall till Kungl. Maj:ts förslag hade 1965 års riksdag beslutat bemyndiga Kungl. Maj:t att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet inrätta tjänster som departementsråd i lönegrad Br 4, kansliråd i lönegrad Br 3, departementssekreterare i lönegrad Br 1 samt departementssekreterare eller kanslisekreterare i högst lönegrad Ae 27.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström m. fl.* (I: 477) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 367), hade hemställts, att riksdagen före avgörandet av frågan om avlöningar till tjänstemän i statsdepartementen — utom utrikesdepartementet — måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om fullständig redovisning av det angivna bemyndigandet att inrätta tjänster i de ifrågavarande departementen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 477 och II: 367 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Axel Andersson*, fröken *Andersson*,

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

herrar *Ivar Johansson, Per Jacobsson, Virgin, Bengtson, Harry Carlsson, Bohman, Ståhl* och *Eliasson* i Sundborn, fröken *Elmén* samt herrar *Cassel, Källstad* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 477 och II: 367, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Enligt den av reservanterna förordade motiveringen skulle utskottet uttala önskemålet, att riksdagen i statsverkspropositionen erhöles en fullständig redogörelse avseende utövandet av ifrågasvarande bemyndigande.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! Vid omorganisationen av statsdepartementen förra året fick Kungl. Maj:t bemyndigande att i departementen inrätta vissa tjänster. Det var en utökning av regeringens befogenheter, och det är därför av vikt att riksdagen följer hur detta bemyndigande handhas. Regeringen bör alltså vid sina äskanden av avlöningsanslag till tjänstemän i departementen klart redovisa i vilken utsträckning detta bemyndigande har utnyttjats.

I år har så skett bara för ett eller annat av departementen, men utan fullständig uppställning. I debatten om departementalreformen den 21 maj 1965 betonade både statsministern och statsrådet Hermansson, att riksdagen har möjlighet att varje år pröva hur fullmakten begagnats. Statsministern sade t. ex., att den fullmakt som ges inte är någon fullmakt på livtid, utan en fullmakt vars utövande riksdagen varje år har möjlighet att granska.

För att denna granskning skall bli effektiv fordras fullständig redovisning för varje departement över de aktuella tjänsterna och motivering till eventuella förändringar. Nu yrkas i reserva-

tionen på sådan redovisning och att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall tillkännage vad utskottet anfört.

Med denna korta motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! De olika meningar som rådde i riksdagen när Kungl. Maj:t förra året fick bemyndigande att efter gottfinnande inrätta vissa slags tjänster i statsdepartementen, liksom den vidsträckt befogenhet detta innebar, motiverar enligt min mening att riksdagen erhåller en fullständig redovisning över hur bemyndigandet har utnyttjats. Utskottsmajoriteten tycks förutsätta att en sådan redovisning, om den nu skall lämnas, inte kan levereras första gången förrän i nästa års statsverksproposition. En sådan ordning förefaller mig innebära att redovisningen kommer väl långt i efterhand. Varför kan man inte på lämpligt sätt redan i år redovisa de tjänster som inrättats t. o. m. 1 januari i år, i nästa års statsverksproposition de tjänster som inrättats t. o. m. 1 januari 1967 o. s. v. och därvid givetvis också lämna motivering?

Det kan väl knappast finnas några tekniska hinder för en sådan redovisning. Ju färskare redovisningen är, desto större intresse erbjuder den givetvis för riksdagen och desto större blir möjligheterna för riksdagen att kräva rättelse, om man skulle anse att Kungl. Maj:t använt sin befogenhet på ett icke godtagbart sätt.

I den reservation som fogats vid utskottsutlåtandet uttalas önskemål om redovisning i statsverkspropositionen. Man tar där icke ställning till vilken tid varje sådan redovisning skulle avse. Jag anser det önskvärt med den precisering i detta avseende som jag nyss gjort, d. v. s. att man redovisar för det gångna kalenderåret till och med första januari det året som statsverkspropo-

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

sitionen avlämnas. Jag anser emellertid även det önskemål som reservationen uttalar om en redovisning vara värdefullt.

Som situationen är i dag kan man inte få någon redovisning i statsverkspropositionen, eftersom den redan är avlämnad. Man får väl vidare förutsätta att utskottsmajoriteten vinner en omröstning här i kammaren. Men man kan kanske ändå tänka sig att regeringen, gärna muntligt, snarast möjligt lämnar en sådan redovisning som det här talas om. Om regeringen anser att detta skulle förutsätta en enkel fråga eller en interpellation, kan väl en sådan vara att förvänta.

Föregående talare har redan yrkat bifall till reservationen och jag ber, herr talman, att få instämma i detta yrkande.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Enligt min uppfattning har vi här att göra med en i allra högsta grad onödig motion och en lika onödig reservation.

Beslut om bemyndigandet fattades ju av förra årets vårriksdag, och det trädde i kraft den 1 juli 1965. Det fanns alltså inte möjligheter för regeringen att i statsverkspropositionen ge en redovisning annat än för några månader, och det är väl alldeles självklart att en sådan här redovisning bör följa budgetåret och återfinnas i statsverkspropositionen. Såväl statsministern som statsrådet Hermansson deklarerade klart och tydligt i den debatt som fördes under föregående vårsession, att en sådan redovisning kommer att lämnas.

När nu riksdagen har fått en utfästelse om att en sådan redovisning kommer att ske, är det, såvitt jag förstår, ganska onödigt att göra ett sådant påpekande som reservanterna vill göra. Jag måste därför, herr talman, se detta som ett prov på hur Kungl. Maj:ts opposition anser sig böra lägga upp sin

verksamhet framöver. Jag vill givetvis inte förmena oppositionen att själv bestämma sina framgångslinjer, utan jag göra bara ett konstaterande.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! Det hade inte varit omöjligt för regeringen att ge en redovisning i statsverkspropositionen. Det framgår av att till exempel inrikesdepartementet har avgivit en redovisning, även om den inte är fullständig. Beslutet fattades visserligen i maj förra året, men sedan dess har ju en statsverksproposition utarbetats, och om regeringen verkligen hade varit så angelägen att ge en redovisning som det föreföll i den debatt, som fördes när beslutet fattades, så hade det mycket väl varit möjligt att göra en sådan under de olika departementens äskanden.

Herr Söderberg sade, att det efter statsministerns och statsrådet Hermanssons uttalanden är onödigt att göra en sådan framställning som reservanterna vill göra. Jag kan inte förstå att det är onödigt att riksdagen gör ett uttalande. Lika väl som statsråden gjorde sina uttalanden, så är det väl inte ur vägen att riksdagen uttalar sig i samma riktning. Om så sker, blir man kanske en aning säkrare på att redovisningarna verkligen kommer till stånd.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Herr Söderberg fann det självklart att redovisningen måste avse ett budgetår. Inrikesministern har dock funnit det naturligt att lämna redovisning för den kortare tid som jag för min del förordade. Några argument gentemot mina motiveringar för att redovisningen bör ske när den är så färsk att den har intresse har herr Söderberg inte kommit med. Det behöver han kanske inte göra, ty han vinner väl med

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

majoritetens hjälp här i kammaren, och då behövs ju inga sakskäl.

En sak kan jag hålla med herr Söderberg om, nämligen när han säger att »oppositionen själv bestämmer hur den vill agera i den här frågan». Jag tackar för det påpekandet och försäkrar att vi kommer att bestämma själva härom även i fortsättningen!

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Det har jag full förståelse för, herr Ernulf, och jag kommer inte heller att ha någon annan uppfattning om den saken.

Emellertid är det ju så, som fröken Andersson har sagt, att inrikesministern i några fall har talat om vad som har skett, men någon fullständig redovisning har han icke lämnat. I samband med att han kommit fram med vissa tjänster har han lämnat någon redogörelse på den punkten.

Till fröken Andersson vill jag bara säga, att det rådde fullständig enighet inom statsutskottets 5:e avdelning om att det vore orimligt att begära någon sådan redovisning annat än budgetårsvis. På den punkten har fröken Andersson och jag haft precis samma uppfattning.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag vill kommentera ett par meningar i herr Söderbergs anföranden.

Såsom vi alla vet skedde en betydande omläggning av anställningsförhållandena för vissa statstjänstemän. Nu säger herr Söderberg, att en sådan här redovisning verkligen inte bör ske annat än budgetårsvis. Jag måste då säga, herr talman, att jag tycker att det hade varit väldigt naturligt att regeringen, när en sådan här betydande omläggning nu skedde, hade försökt att omedelbart informera riksdagen om detta och inte väntat på det som sedan möjligen kun-

de vara rimligt, att redovisa vad som sker varje budgetår.

Herr Söderberg sade, att han nu förstår på vilket sätt oppositionen skall opponera — han hade fått ett prov på detta genom vad vi nu idag diskuterar.

Herr talman, jag skulle i stället vilja säga att regeringens oförståelse i denna fråga verkligen är ett prov på regeringens bristande lust att informera riksdagen.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Skulle det inte, herr Dahlén, kunna bero på några andra omständigheter?

Det bör väl inte vara herr Dahlén obekant, att det är på det sättet i detta sammanhang att lokalbristen gör det hart när omöjligt för regeringen och ämbetsverken att över huvud taget till-sätta de tjänster som anses behövliga. Först när lokalfrågan har klarats upp, kommer det att finnas möjlighet här-till. Därför har denna fullmakt i mycket liten omfattning kunnat utnyttjas, och därför finns det inte så förskräckligt mycket att redovisa i detta sammanhang.

Hela statsutskottets 5:e avdelning var också övertygad om att denna redovisning borde ske budgetårsvis.

Vad jag reagerar mot i detta sammanhang är att regeringen har gjort en utfästelse om att en redovisning kommer att lämnas, och jag tycker då för min personliga del att det är överflödigt att komma med sådana här pek-pinnar. Man borde kunna kalmera sig till dess man eventuellt kan konstatera, att regeringen inte har infriat sina löften. Det tycker jag vore ett rimligt krav, herr Dahlén!

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Herr Söderberg kom in på lokalfrågorna, vilka ju för oss riksdagsledamöter givetvis har stort in-

Ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

tresse. Vi har inte kunnat undgå att märka, att det föres en viss strid mellan kanslihus och riksdagshus när det gäller lokalfrågor. Min avsikt är dock verkligen inte att ta upp en debatt om den saken, men jag har ju den känslan att vi som arbetar i detta hus i nuvarande läge inte har haft någon större möjlighet att tillgodogöra oss nya utrymmen. Därvidlag har kanslihuset haft ett betydande övertag.

Sedan, herr Söderberg, har man väl möjligheter att redovisa de omläggningar och nyanställningar som skett oavsett om man väljer kalenderår, budgetår eller vad man nu vill välja. Jag kan bara dra den slutsatsen att herr Söderberg är en trogen förkämpe för regeringens uppfattning att det inte varit nödvändigt att ge den information, som den har kunnat lämna, oavsett vilka perioder som i fortsättningen skall tillämpas för redovisningen.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Dahlén — jag trodde inte att det var Kungl. Maj:ts kansli som trängdes med oss stackars riksdagsmän här i huset, där vi något fler än 380 ledamöter tillsammans har kanske ett enda rum att förfoga över. Det är väl snarare partiernas kanslier, som breder ut sig i så fasansväckande omfattning att vi andra blir tämligen hemlösa.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fröken Andersson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken Andersson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 66.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Ang. utgivandet av ett jubileumsmynt till 100-årsminnet av representationsreformen

Föredrogs ånyo bankoutskottets memorial nr 7, med överlämnande av kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse över kommitténs verksamhet under år 1965.

I detta memorial hade anmälts, att utskottet ansett att det till riksdagens kännedom borde bringa dels kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse, dels vad utskottet i memorialet anfört om täckandet av de med jubileumsfestligheterna förenade kostnaderna.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! I detta bankoutskottets memorial bekantgörs de förslag som uppgjorts till firande av 100-årsjubileet av representationsreformen, d. v. s. ståndsriksdagens avlösning med tvåkammerssystemet. Utskottet önskar också ge till känna hur utskottet vill täcka kostnaderna för jubileumsfestligheterna. Anledningen till sistnämnda önskan är att Kungl. Maj:t i juni i fjol gav order om utgivande av ett jubileumsmynt till 100-årsminnet av representationsreformen. Det har i sammanhang härmed uppgivits att inkomsterna av försäljningen av bl. a. detta jubileumsmynt väl finansierar utgifterna för jubileet. Denna uppgift torde, som jag strax skall visa, inte vara något överord. Det skall utmyntas eller rättare sagt det har redan utmyntats en miljon mynt med värdet fem kronor, vilka alltså skulle inbringa fem miljoner kronor till statskassan. Något anspråksfullt har mynten benämnts silvermynt. De innehåller nämligen 40 procent silver. Kopparhalten är större, 50 procent, men kopparns röda färg syns inte utanpå, enär mynten undergått en särskild behandling som ger dem en yta av i det när-

maste rent silver, en yta som dock kommer att nötas bort med tiden. Myntets storlek och allmänna utseende blir ungefär som en vanlig tvåkronas. Det kommer att väga 18 gram i stället för 14, som den nuvarande tvåkronan väger. Mynten kostar i tillverkning kronor 1:80 per styck. Det torde alltså bli ett överskott av cirka 3,2 miljoner kronor på detta sätt att högtidlighålla 100-årsjubileet. För säkerhets skull vill jag framhålla att kostnaderna för jubileet inte kommer att uppgå tillnärmelsevis till ett så stort belopp som tre miljoner kronor.

Jag anser att det kan vara rimligt att här göra en jämförelse med det tillfälle när riksdagen för 31 år sedan, år 1935, firade sitt 500-årsjubileum. Då utgavs också ett jubileumsmynt på fem kronor. Detta var dock ett mynt av i det närmaste gediget silver; 90 procent silver och endast 10 procent koppar. Det är betydligt större och innehåller mer än tre gånger så mycket rent silver som det mynt med samma påsatta värd som nu skall komma. Det hade varit en heder för Sveriges riksdag, om den liksom år 1935 blivit ihågkommen av Kungl. Maj:t med ett sådant femkronorsmynt i nästan rent silver.

Efter härmed slutad överläggning lades förevarande memorial till handlingarna.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning; och

nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 februari

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring, m. m.; samt

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigsjukvårdslag), m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, såvitt propositionen avser jordbruksärenden, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 30 december 1965 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 11, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att *dels* godkänna vad i propositionen förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av spånadslin och hampa, *dels* godkänna vad i propositionen föreslagits om avgångsersättningar till anställda vid lin- och hampberedningsverken, *dels* medgiva de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Hallands läns linodlareförening och Gotlands hampodlareförening, som förordats i propositionen, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja föreningarna tillfälliga lån i enlighet med vad som förordats, *dels ock* godkänna vad som anförts i propositionen rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande spånadslin och hampa.

I samband härmed hade utskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 236, av herr *Kristiansson, Axel*, och herr *Ohlsson, Ebbe*, samt II: 300, av herr *Antonsson m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 11 måtte medgiva, att under femårsperioden 1966/67—1970/71 stöd av införselavgiftsmedel finge utgå till spånadslinodlingen enligt det förslag som framlagts i betänkandet »Lin och hampa»;

2) de likalydande motionerna I: 612, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II: 746, av herr *Grebäck m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen måtte bevilja Sveriges allmänna linodlingsförening för budgetåret 1966/67 ett anslag på 8 000 kronor ur anslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område;

3) de likalydande motionerna I: 619, av herr *Åkesson* och herr *Pettersson, Harald*, samt II: 745, av herr *Grebäck m. fl.*, vari föreslagits att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 11, skulle besluta, att spånadslinodlingen skulle erhålla fortsatt stöd jämväl efter utgången av budgetåret 1965/66; ävensom

4) motionen II: 742, av herr *Franzén* i Träkumla.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 742

a) godkänna vad i propositionen förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av hampa,

b) godkänna vad i propositionen föreslagits om avgångsersättningar till de anställda vid hampberedningsverket i Visby,

c) medgiva de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Gotlands hamp-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

odlareförening, som förordats i propositionen,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja nyssnämnda förening tillfälliga lån i enlighet med vad i propositionen förordats,

e) godkänna vad i propositionen anförs rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande hampa;

II. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 619 och II: 745 samt med bifall till motionerna I: 236 och II: 300

a) godkänna vad utskottet förordat rörande stödet till odlingen av spånadslin under femårsperioden 1966/67—1970/71,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja Hallands läns linodlareförening anstånd med amorteringar för lån ur statens hantverks- och industrilånefond till och med år 1971,

c) godkänna vad utskottet i utlåtandet anfört rörande forsknings- och försöksverksamhet beträffande spånadslin, m. m.;

III. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 612 och II: 746 godkänna vad utskottet förordat rörande statsbidrag till Sveriges allmänna linodlingsförening.

Reservation hade avgivits av herrar *Mossberger, Lage Svedberg, Hedström, Magnusson, Augustsson, Lindström, Arweson, Johanson* i Västervik och *Persson* i Skänninge samt fru *Lindberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under II och III hemställa, att riksdagen måtte

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 236 och II: 300 samt I: 619 och II: 745

a) godkänna vad i propositionen förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av spånadslin,

b) godkänna vad i propositionen föreslagits om avgångsersättningar till de

anställda vid linberedningsverket i Laholm,

c) medgiva de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Hallands linodlareförening, som förordats i propositionen,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja nyssnämnda förening tillfälliga lån i enlighet med vad i propositionen förordats,

e) godkänna vad i propositionen anförs rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande spånadslin, m. m.;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 612 och II: 746 godkänna vad i propositionen förordats rörande statsbidrag till Sveriges allmänna linodlingsförening.

Herr **MOSSBERGER** (s):

Herr talman! Som kammarens ärade ledamöter ser har jordbruksutskottet i det ärende som vi nu behandlar blivit delat i två hälfter. Den borgerliga gruppen har med lottens hjälp blivit i majoritet, och utskottet har därmed tillstyrkt motionerna om fortsatt stöd till linberedningsverket i Laholm.

Den reservation som vi här har fogat till detta utlåtande är ganska lång och utförlig. Jag behövde därför kanske inte säga så mycket vid detta tillfälle, utan jag skulle kort och gott kunna hänvisa till reservationen. Men jag vill trots detta ta upp till närmare bemötande några punkter som behandlas i motionerna och som återkommer i utskottets utlåtande.

I motionerna liksom i utlåtandet framhålls att departementschefen inte har anfört tillräckliga skäl för att dra in stödet till linodlingen och att han inte skulle ha fäst tillräcklig vikt vid de vådor — främst ur beredskapssynpunkt men även ur sysselsättningssynpunkt — som en avveckling av linberedningsverket måste föra med sig.

Det är självfallet beklagligt när in-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

dustrier läggs ned, och eftersom det drabbar mitt eget län är det inte heller angenämt för min del, om jag skulle se saken enbart ur lokal synpunkt. Men att det kan bli vissa besvärligheter har angivits också i propositionen. Det är vidare självklart att svårigheter alltid uppkommer vid en nedläggning eller rent av vid en rationalisering av en industri. Men eftersom det är en omöjlig tanke att i alla situationer, oavsett lönsamheten, fortsätta driften, har man — för att undvika de svårigheter som kan följa av en industrinedläggelse — gått in för att i stället genom olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder, såsom omskolning och andra sysselsättningsfrämjande projekt, försöka underlätta omställningen.

Mot denna bakgrund kan inte gärna — som motionärerna och utskottet tycks hävda — läget i fråga om linberedningsverket vara så speciellt att svårigheterna ur sysselsättningssynpunkt skulle vara ett avgörande skäl för att fortsätta driften, allra helst som lönsamheten vid verket synes vara ganska svag. Men det är givet, och det har ju redan antytts, att det kan bli vissa svårigheter vid en avveckling. För att underlätta för de anställda vid en eventuell avveckling kommer emellertid som i propositionen förordats och som av reservanterna ytterligare understrukits avgångsersättningar att utbetalas till de anställda. Dessa ersättningar är, vilket jag här gärna vill påpeka, mera generöst tilltagna än som i allmänhet brukar vara fallet vid dylika tillfällen. Det kan i sådana fall också hända att det inte utbetalas några avgångsersättningar alls till de anställda. Därför tycker jag att man rentav skall vara tacksam gentemot Kungl. Maj:t för att regeringen har tagit detta initiativ och föreslagit så generösa avgångsbidrag, trots att den inte är arbetsgivare i detta fall. Den är visserligen den kanske störste fordringsägaren gentemot linodlarföreningen, men den är ingen arbetsgivare.

Jag vill i detta sammanhang också

påtala att det inte som många tycks tro är regeringen eller den socialdemokratiska riksdagsgruppen som beslutar om nedläggningen av linberedningsverket i Laholm. Jag förstår att linodlarföreningen kanske kommer att lägga ned linverket i Laholm, ty det är inte lönsamt att driva det, och det kommer att bli ännu mindre lönsamt med det förslag som utskottet nu framlagt. Enligt motionerna I:236 och II:300 skall fortsatt stöd ges till linberedningsverket i ytterligare fem år, men det bör observeras att stödet enligt samma motioner, som är baserade på utredningsmannens förslag, endast skall utgå i den storleken att linberedningsverket skall drivas i ett skift.

Ett antal remissinstanser, därav flera som i princip är positiva till ett fortsatt stöd till linodlingen, har betydande invändningar att göra mot utredningens förslag till utformning av det fortsatta stödet. Särskilt kritiserar förslaget om övergång till drift i ett skift vid linberedningsverket. Det är sålunda att märka att Sveriges industriförbund anser att sådan begränsning till drift i ett skift är tvivelaktig ur såväl företagsekonomisk som samhällsekonomisk synpunkt. Liknande tankar framföres av statskontoret och 1960 års jordbruksutredning.

Samma synpunkt, att det är ofördelaktigt med en driftsinskränkning, framföres av bl. a. RLF, skogs- och lantbruksakademien, Sveriges allmänna linodlingsförening och Hallands läns linodlareförening. Därför vill de ha ett stöd till en odling av minst den nuvarande omfattningen. Man kan gå vidare. Då ser man att Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Lin ochampa har i stort sett samma synpunkter. De är också tveksamma om att begränsa kostnaderna till driften för linberedningsverket till det som utredningen föreslagit, och det är ju detta som utskottet har byggt sitt förslag på.

Många av jordbrukarnas egna organisationer och företrädare går således

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

emot förslaget om övergång till ett skift vid linberedningsverket.

Jag skulle vilja ställa en fråga till de utskottsledamöter som tillhör majoriteten och företräder vissa jordbruksorganisationer och som förordat övergång till ett skift vid linberedningsverket: När ni i motioner och i utskottets förslag förordar övergång till ett skift enligt utredningsmannens förslag, har ni då stöd för er uppfattning hos t. ex. RLF, Hallands läns linodlareförening eller Lantbruksförbundet? Från dessa organisationer tror jag inte ni har något stöd. Jag skulle ytterligare vilja fråga, om ledamöterna bättre än dessa organisationer kan bedöma hur organisationerna bör driva linberedningsverket.

Hallands läns linodlareförening säger själv att det är omöjligt vid en begränsad drift såsom utredningsmannen föreslagit att genom rationaliseringsvinster kompensera de betydande årliga kostnadsökningarna. Det betyder också att motionärerna och utskottsmajoriteten vill att arbetare och tjänstemän vid linberedningsverket inte skall ha någon löneökning under den kommande femårsperioden.

Utskottet säger att departementschefen fäst alldeles för liten uppmärksamhet vid beredskapssynpunkten. Här kan man väl svara ungefär vad överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap har anfört, nämligen att de av utredningen uppställda beredskapskraven överstiger målsättningen för den försvarsberedskap som tillämpas i fråga om andra varor som överstyrelsen lagrar. Det är svårt att se skälen till att man vid en avspärrning skulle ha större behov av lin än av andra varor. Överstyrelsen har också uttalat — vilket återgivits i propositionen — att en nedläggning av linodlingen inte behöver kompenseras med beredskapslagring i den omfattning som utredningen har föreslagit.

Som en följd av sitt ställningstagande för fortsatt stöd till linodlingen till-

styrker utskottet i princip förslaget om statligt stöd till Sveriges allmänna linodlingsförening. Utskottets förslag innebär också att staten skulle ge fortsatt stöd till forskning och försöksverksamhet beträffande lin på sätt som utredningen har föreslagit.

Om detta kan man väl helt kort och gott säga att det givetvis är i konsekvens med utskottets övriga ställningstaganden; när utskottet ställer sig positivt till stöd åt linodlingen bör det givetvis ställa sig positivt också på de andra punkterna. Det betyder emellertid också att om riksdagen beslutar i enlighet med vad reservanterna har föreslagit, skall det i fortsättningen inte heller utgå något statsbidrag eller stöd till forskning eller försök eller till linodlingsföreningen — det är konsekvenser av vårt förslag.

Visst är det beklagligt, såsom jag har sagt tidigare, att man skall behöva lägga ned industrier, inte minst därför att en nedläggning givetvis alltid innebär problem för de anställda. Jag hoppas livligt att arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsmarknadsparterna gör allt som är möjligt för att anskaffa ersättningsindustri som är lämplig för de anställda och även för bygden. Det är enligt mitt förmenande ett oefftergivligt krav att så sker.

Likaså vill jag poängtera nödvändigheten av att de avgångsbidrag som Kungl. Maj:t har föreslagit inte utges alltför stelbent. Jag vill i detta sammanhang gärna ge jordbruksministern en eloge för att han har föreslagit högre bidrag än vad som är vanligt i sådana här fall. Det förslag som jordbruksministern har framlagt om dessa rätt generösa avgångsbidrag bör givetvis inte komma bort vid diskussionen. Jag tror det är viktigt att vi håller det i minnet.

Men självfallet är ingenting så bra att det inte kan bli bättre. Därför kan det behövas vissa justeringar när avgångsbidragen skall utbetalas. Man bör inte hundraprocentigt rätta sig efter ål-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

dern eller anställningstidens längd vare sig vid den undre eller vid den övre gränsen. Det kan finnas arbetare som blir beordrade att fortsätta tills driften upphör och som kanske då har nått sådan ålder att de blir utestängda från avgångsbidrag. Därför vill jag att Kungl. Maj:t skall ha den möjlighet till justeringar som vi i reservationen har föreslagit. Jag anser att det hela är en tillämpningsfråga, och jag förutsätter att både den undre och den övre gränsen kan justeras, om det befinnes lämpligt.

Herr talman! Jag sade inledningsvis att reservationen är ganska utförlig, och jag kan kanske nöja mig med vad jag nu har sagt. Innan jag yrkar bifall till reservationen vill jag emellertid ännu en gång understryka att det förslag som reservanterna har framlagt inte innebär att vi skall besluta att nedlägga linberedningsverket i Laholm. Förslaget innebär bara att det inte skall få fortsatt stöd. — Huruvida det skall läggas ned eller fortfarande drivas får linodlareföreningen själv bestämman om.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr **ESKILSSON** (h):

Herr talman! Sedan utskottets ärade vice ordförande nu har redovisat de motiv som ligger bakom den avgivna reservationen skall jag — som jag hoppas ganska kortfattat — försöka redovisa de synpunkter som ligger bakom utskottsmajoritetens förslag.

Jag vill börja med att göra en liten kommentar till en sak som herr Mossberger påpekade. Han underströk två gånger i sitt anförande att det förslag som propositionen och reservationen innehåller *inte* betyder att linberedningsverket i Laholm med nödvändighet skall läggas ner. Det är väl en försäkran som avges utan något fastare underlag. Det är ju allom bekant att linodlingen ända sedan början av förra

världskriget har fått stöd från det allmänna i form av pristillägg. Om det stödet nu rycks undan genom ett beslut i enlighet med propositionen och reservationen, bortfaller förutsättningarna för att driva denna odling i fortsättningen.

Jag konstaterar att det när det gäller en annan odling, som också har stötts av statsmakterna under de gångna åren, nämligen odlingen av hampa, inte föreligger någon skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förslag. Där har även vi som tillhör majoriteten i utskottet tillstyrkt att stödet skall upphöra i enlighet med förslaget i propositionen.

Men när det gäller linodlingen har utskottsmajoriteten ansett, att det är motiverat med ett fortsatt stöd från det allmänna sida. Jag skall på några punkter motivera varför vi har ansett detta stöd befogat.

Vi har följt utredningen som Kungl. Maj:t tillsatte och som har utrett frågan om det fortsatta stödet från statens sida åt verksamheten. Vi har liksom utredningsmannen ansett att linodlingen och linberedningen fortfarande har betydelse för jordbruket i de delar av landet där odling förekommer. Vi bör inte överskatta betydelsen, men varje möjlighet till en differentiering av växtodlingen är viktig i en tid, när man mer och mer går in för en ensidig växtföljd i många delar av landet.

Vi har även anslutit oss till utredningsmannens tankegång att det av beredskapsskäl vore motiverat med fortsatt stöd åt linodlingen. Majoriteten har därvid fäst sig vid att kostnaderna för lagerhållning av linfiber och andra linprodukter enligt utredningsmannens beräkningar uppgår till ett belopp som inte är så avsevärt mycket mindre än det stöd som tidigare har utgått åt linodlingen. Utredningsmannen redovisar att en övergång till beredskapslagring kan beräknas dra en kostnad av ungefär 1,5 miljon kronor, under det att stödet åt odlingen har uppgått till 1,9 mil-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

jon kronor per år. Skillnaden är alltså i detta fall ganska obetydlig.

När det gäller beredskapsfrågan anförde herr Mossberger att även överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap var tveksam om nödvändigheten av att bibehålla odlingen för att klara vår beredskap. Jag vill emellertid peka på vad som står i överstyrelsens yttrande — vilket refereras i propositionen — där man slutar med att säga på följande sätt: »Ur beredskapssynpunkt är det en fördel om ett differentierat näringsliv behålls så länge som möjligt. Även dessa synpunkter talar för att en inhemsk linodling behålls.»

Som en tredje punkt i våra motiv för en fortsatt odling har vi tagit upp sysselsättningsfrågan. Det är visserligen sant att de centrala arbetsmarknadsorganen, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen, Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen har förordat en avveckling av linodlingen och linberedningen och en nedläggning av linberedningsverket i Laholm. Deras mening delas dock inte av de lokala myndigheterna. Drätselkammaren i Laholm är bekymrad över de konsekvenser som ett nedläggande av linberedningsverket kan få för sysselsättningen och säger att varje inskränkning i driften vid linberedningsverket under nuvarande förhållanden får kännbara återverkningar på sysselsättningen i södra Halland. Samma synpunkter anföres också av en sammanslutning av kommunerna i södra Halland. Även herr Mossberger beklagade dessa åtgärder men ansåg dem ofrånkomliga.

Jag roade mig på förmiddagen i dag med att studera protokoll från tidigare tillfällen då vi har diskuterat denna fråga här i kammaren. Jag fäste mig vid ett anförande som herr Mossberger höll här för några år sedan när frågan var aktuell. Det var innan han blev vice ordförande i jordbruksutskottet. Möjligtvis ansåg herr Mossberger sin ställning något friare vid den tidpunkten än nu, då givetvis ledaren för rege-

ringsgruppen inom utskottet i första hand har till uppgift att se till att Kungl. Maj:ts propositioner tillstyrks. Vid det tillfället uttalade han sin oro för effekten ur sysselsättningssynpunkt av en nedläggning av linberedningsverket i Laholm.

Han framhöll bl. a. att det finns anledning att alldeles särskilt uppmärksamma att linberedningsverket i Laholm sysselsätter många människor. Vi har från den länsdelen tidigare sett avskräckande exempel på vart ett nedläggande av driften kan leda, om inte annat arbete står till buds. Det fortsatta stödet åt linodlingen bör kanske i första hand bedömas ur arbetsmarknadssynpunkt. Herr Mossberger framhöll då även att linberedningsverket har haft och fortfarande har stor betydelse inte bara ur odlingssynpunkt utan kanske framför allt som arbetsobjekt. Han sade vidare att arbetskraften har den åldersammansättningen att det är svårt att omskola den till något annat arbete. Han slutade därför med att påpeka att det skulle bli svårigheter att omplacera i varje fall en del av arbetskraften vid linberedningsverket i Laholm till annat arbete på grund av vederbörandes ålder. Åtminstone i trakterna kring Laholm kan man inte tänka sig några andra arbetsuppgifter. Det var de synpunkter på sysselsättningsfrågan som herr Mossberger själv framförde för några år sedan och som vi inom utskottsmajoriteten har ansett vara värda att ta fasta på även vid dagens behandling av denna fråga.

Enligt utskottets mening, uppväger inte fördelarna med en nedläggning av linodlingen de uppenbara nackdelar som densamma kommer att medföra. Med hänsyn till beredskapsbehovet, med hänsyn till önskvärldheten av en differentierad jordbruksdrift och ett differentierat näringsliv samt med hänsyn till sysselsättningspunkterna föreslår därför majoriteten inom jordbruksutskottet att linodlingen skall fortsätta och att den även under en ny femårs-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

period skall få det stöd den haft hittills.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Linodlingen i Sverige har gamla anor. Linet är ju ett av våra äldsta spånadsämnen och dess beredning i gemensamma brytstugor har varit traditionsbunden. Linet var även en av de färgstarkaste grödorna som inspirerade både målare och skulptörer. Om linblommor blyga, linblommor blå och sommarsol över böljande linfält har många av oss sjungit. Det är därför med en viss saknad man måste konstatera att utvecklingen och standardhöjningen gått så långt att vi är beredda att ersätta denna kulturväxt med ett magasinlager av beredskapslin.

Men, herr talman, det är givetvis inte av sådana skäl som utskottets majoritetshälft fattat sitt beslut att stödja en fortsatt, om ock begränsad odling av lin. Det är i stället en rad sakskalet som gjort att vi funnit det vara i landets intresse att inte tvärt avbryta linodlingen.

I motsats till hampan, vilken som spånadsämne nästan helt ersatts av syntetiska produkter, nylon och liknande ämnen, har linet fortfarande en relativt stor användning. För vissa ändamål synes det vara så oersättligt att linodlingens upphörande måste följas av en relativt omfattande beredskapslagring. Visserligen är man inte helt enig om omfattningen av denna beredskap, men klart är att driftkostnaderna för beredskapslagringen är av ungefär samma storleksordning som stödet åt linodlingen skulle bli, om man som utskottet i överensstämmelse med utred-

ningen föreslår inskränker verksamheten vid linberedningsverket i Laholm till enskiftsdrift.

För ungefär samma kostnad skulle man då göra bl. a. följande vinster. För det första: Man fortsätter driften i Laholm i sådan utsträckning att man kan i arbete behålla en rad yrkeskunniga arbetare, som delvis är i den ålder att de har svårt att få nytt arbete i den öppna arbetsmarknaden och i vart fall skulle få svåra personliga omställningsproblem. För det andra: Man kan fortsätta en ur beredskapssynpunkt värdefull odling och därvid inom landet framställa en produkt som man annars måste importera. För det tredje: Skulle linodlingen däremot avbrytas kommer man på dessa ofta mycket goda jordar att övergå till huvudsakligen vete- och oljeväxtodling, där vi redan tidigare har ett stort överskott som det är svårt att få avsättning för, en odling som därtill enligt utredningen åtnjuter minst samma stöd som linodlingen. För det fjärde: Vi har kvar en om ock inskränkt linodling, vilket betyder att vi vid en längre avspärning eller ändrade prisrelationer snabbt kan få fram fröer för att öka ut odlingen. Den bibehållna kunskapen om odlingen av en specialgröda som denna har i en sådan situation även sin stora betydelse.

Det har sagts, att man skulle passa på nu, när det är gott om arbetstillfällen, att avveckla linberedningsverket. Förutom vad jag sagt om äldre arbetskraft så måste den som för fram detta argument ha mycket liten tilltro till långtidsutredningen. Ty enligt denna skulle vi ju få en allt större brist på arbetskraft under femårsperioden fram till 1970 och övergångsmöjligheterna således bli allt större, om nu inte utvecklingen går därefter att vi om några år är tacksamma för att vi har vår linindustri intakt.

I det sammanhanget vill jag liksom i utskottet understryka att vi här framställer en produkt som vi annars måste importera. Det stora underskottet i be-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

talningsbalansen förra året talar sitt tydliga språk. Jag är medveten om att det här inte gäller så stora belopp. Större delen av spånadslinet och linfröet importerar vi under alla förhållanden. Men tendensen i utvecklingen är klar. Skall vi tillverka våra skor i Italien och våra byxor i Portugal och gå vidare på olika områden, då får vi snart konstatera att många bäckar små gör en stor å och att våra valutor kanske rinner ut litet för hastigt.

När vi nu har en möjlighet att för ungefär samma kostnad ha kvar linodlingen och linberedningsverket i Lahlholm, då förefaller det mig som alla övriga omständigheter talade för att man inte bryskt slår igen denna produktion och kastar ut en rad kunniga yrkesmän i en oviss arbetsmarknad, där avgångsersättningen visserligen blir ett plåster på såret men dåligt ersätter bekymren att i den övre medelåldern behöva skolas om.

När det gäller hampodlingen på Gotland är situationen tyvärr annorlunda, ty att upprätthålla en produktion som inte har något avsättning är ju omöjligt.

Herr talman, jag ber att få tillstyrka utskottets förslag.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Den proposition vi här behandlar berör frågan om avvecklingen av stödet till lin- och hampodlingen. Vad det innebär torde stå klart för alla i denna kammare. Eftersom ingendera av dessa grödor kan odlas med ekonomiskt tillfredsställande resultat utan statligt stöd eller prisgaranti, kommer de helt naturligt att försvinna från och med innevarande år om propositionen bifalles.

Hur man än försöker vända bort det hela, kommer detta ofrånkomligt att föra med sig att industrier och beredningsverk som bygger på dessa grödor som råvaror kommer att få lägga ned sin drift så snart man avverkat det lager som finns av tidigare års skörd.

Vad gäller stödet åt hampan och alltså hampodlingens vara eller icke vara, har enighet rått i utskottet, om att man skall tillstyrka en avveckling i enlighet med propositionen. När det gäller linodlingen har utskottet däremot yrkat avslag på propositionen och biträtt en motion om fortsatt stöd åt linodlingen under en femårsperiod från och med 1966. Den motionen bygger i huvudsak på ett utredningsförslag som en specialutredning lade fram i juni månad 1965.

Jag har redan sagt att det är rätt klart att om linodlingen läggs ned, läggs också linberedningsverket i Lahlholm ned. I nuvarande tid med betydande strukturomvandlingar är det i och för sig ingenting märkvärdigt att en industri läggs ned. Vi får alltså oftast konstatera liknande fall, och vi accepterar detta. Jag vill emellertid vid detta tillfälle ha sagt att det är en viss skillnad här. De flesta gånger då vi har att konstatera dylika saker innebär det att man koncentrerar samma slag av tillverkning till en eller i varje fall färre platser, samtidigt som man givetvis effektiviserar produktionen. Vad vi nu står inför är nedläggning av det sista linberedningsverket av de fyra, som byggdes upp för cirka 25 år sedan.

Det innebär således att vi raserar en specialbyggd fabrik. Jag känner den ganska ingående, och jag tror på dessa grunder att den är ganska svår att anpassa för annan verksamhet. Det är inte den typen av byggnad man i dag söker vid industrilokalisering. Vi har ett färskt minne av hur det gått med exempelvis sockerfabriken i samma region, som på sin tid nedlades. Den står allttjämt oanvänd. Det är mycket sannolikt att linberedningsverket kommer att gå samma öde till mötes.

Vi avhänder oss det värde som ligger i yrkeskunnighet bland de anställda — det gäller arbetare, tekniker och tjänstemän. Vi avhänder oss också det värde som ligger i en upparbetad odlings-teknik som i dag lär stå relativt högt.

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

Det är helt naturligt att växtförädling, försök och forskning på området ingalunda kan hänga med i fortsättningen och att vi således, om denna odling måste tas upp en gång, är i ett betydligt sämre läge än om vi hade haft fabriken och odlingen i gång.

I likhet med tidigare talare som talat för utskottet skulle jag vilja säga att det är tre motiv som talar för att stödet till linodlingen fortsätter. Det är beredskapsmotivet, arbetsmarknadssynpunkterna — jag vill gärna inflika att det därvid främst gäller de lokala, jag skall komma till det senare — och betydelsen för jordbruket.

Då det gäller beredskapsmotiven finns det kanske skäl att anföra att linodlingen och linhanteringen startades under kriget — givetvis! — när man inte diskuterade beredskapen så där teoretiskt som man gör i dag med vissa antaganden utan när man stod inför den kalla verkligheten. Då byggde man upp denna odling, och sedan dess har den bestått. Man kan — såsom utredningen gjort — konstatera att linhanteringsprodukter är nödvändiga. Man kan möjligen säga att vi för närvarande behöver mindre av sådana produkter, eftersom det finns vissa ersättningsvaror, men vi kan inte helt undvara dem.

Beträffande beredskapsmotivet har det sagts att överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap antyder att den lagerhållning som utredningsmannen anser att vi behöver ha är för högt tilltagen, och det är ganska många som tar fasta på detta såsom ett argument för att en lagerhållning skulle bli billigare än vad som har förutsatts av utredningen. Jag vill i det sammanhanget ha sagt att vad överstyrelsen har påpekat är bara detta att beredskapen på det här området är tilltagen i en högre grad än beträffande andra livsviktiga varor som man lagrar i detta land. Det är ingalunda sagt att den kvantitet som det här är fråga om är för stor eller att vi inte skulle behöva

den, utan det är avvägningen mellan lagringen av olika varor som överstyrelsen har talat om. I fortsättningen sägs det också att man inom jordbruksutredningen tydligen är inne på att lagren av de andra varorna i fortsättningen måste hållas större. I det läget framstår givetvis det lagringsalternativ som vi här har att röra oss med såsom ingalunda tilltaget i överkant utan kanske mera anpassat till lagringen av andra produkter.

Vad beträffar arbetsmarknadssynpunkterna är det klart att man kan säga att 175 man i dagens arbetsmarknadsläge inte spelar någon roll. Det är rätt intressant att i sammanhanget konstatera att de yttranden som jordbruksdepartementet tydligen har tagit fasta på är de centralt avgivna yttrandena från LO, Arbetsgivareföreningen och arbetsmarknadsstyrelsen, och det är klart att ser man det så här från ovan utan lokala aspekter, så innebär nedläggningen av linberedningsverket ingenting annat än att ungefär en man på 25 000 blir utan arbete i vårt land. Det spelar helt naturligt ingen roll; kanhända är det något som ger en bättre balans på arbetsmarknaden just nu. Men ser man detta lokalt, så vill jag nog säga att det betyder ganska mycket. Linberedningsverket är dock den största industri som finns i Laholm, en stad på ungefär 4 000 invånare. Arbetsmarknadsstyrelsen har sagt att en nedläggning kanske inte medför så stora olägenheter ty Laholm ligger i Halmstads A-region, där det råder överfull sysselsättning och där man ständigt behöver arbetskraft utifrån. Ser man halmstadsregionen som en enhet och bortser från laholmsregionen, kan man komma fram till det resultatet, men i Laholm behövs denna industri och där kommer det att märkas om den läggs ned.

I fråga om linodlingens värde för jordbruket vill jag nog utifrån mina utgångspunkter säga att det faktum att det friställs en viss areal, på vilken man kan odla annat, är ett argument som

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

inte väger särskilt tungt. Linodlingen upptar ungefär en promille av den totala arealen, och den delen från eller till när det gäller totalskörden betyder kanske mindre än om vi får ett lämpligt regn under vegetationsperioden. Det har i detta avseende kanske ingen direkt avgörande betydelse. Odlingen är dock av mycket större vikt när det gäller möjligheterna att kunna variera de olika grödorna inom jordbruket. Vi går ju mot en specialisering i fråga om både djurhållning och växtodling. För dem som specialiserar sig på växtodling måste det vara ett plus att kunna få behålla variationsmöjligheterna. Jag kan därför inte underlåta att framhålla att det även ur jordbrukets synvinkel är av värde att linodlingen behålles.

Frågan är: Hur stor är kostnaden? Det kostar 1,5 miljon kronor att behålla linodlingen, inte i nuvarande omfattning men i föreslagen förminskad omfattning. Mot detta står lagringsalternativet på 1,2 miljon kronor. Tar man in i bilden även avvecklingskostnaderna, kommer man ju till det resultatet att kostnaderna blir ungefär desamma om man skulle avveckla som om man skulle fortsätta odlingen och hålla fabriken i gång, för att senare göra en avvägning då kanske förutsättningarna för framtiden kan vara klarare än nu.

Tilläggas bör att alla beräkningar äro gjorda på basis av den nuvarande situationen och kanske i viss mån även påverkade av den situation som har varit rådande tidigare vad gäller låga priser och möjligheterna att köpa linråvaror. Jag vill inte på något sätt skrämna kammaren med att det inte skulle gå att importera dessa varor, ty det tror jag, men jag vill nog i alla fall ha sagt att det inte är säkert att man kan importera dem till de priser enligt vilka vi kunnat importera under den senaste tioårsperioden efter det stora prisfall som skedde i mitten av 1950-talet.

Sedan, herr talman, kan jag inte underlåta att i någon mån också beröra herr Mossbergs påståenden. I hans an-

förande finns vissa påståenden som jag inte kan gå förbi. Herr Mossberger säger att reservanterna i stort sett bygger sitt ställningstagande på jordbruksorganisationernas yttranden, vilket jag tycker förefaller väldigt underligt. Jag trodde man byggde sitt ställningstagande på propositionen. Remissyttrandena och propositionen är så förvillande lika att man knappast kan se någon skillnad. Reservationen är ju en ren avskrift i långa stycken. Herr Mossberger förklarade att vissa jordbruksorganisationer — det var rätt många och han räknade upp dem — skulle ha sagt nej till utredningsmannens förslag om en nedbantning av odlingsarealen till hälften, alltså det utskottet nu stannat för. Man bör ju komma ihåg att när yttrandet avgavs var frågan om nedläggning inte alls aktuell. Man tänkte sig inte ens att linodlingen skulle läggas ned. Det var inget alternativ. De alternativ man hade att välja mellan var full odling i likhet med tidigare och en nedbantad odling. Jordbruksorganisationerna har sagt att de i valet mellan alternativen nedbantad odling eller full odling stannar för full odling. De har dock aldrig sagt att de i valet mellan nedbantad odling och ingen odling alls stannar för ingen odling alls. Herr Mossberger har alltså dragit fullständigt felaktiga slutsatser.

Herr Mossberger säger också att det är en omöjlig tanke att fortsätta driften; det avgörande är inte den goda viljan. Jag vill avslutningsvis konstatera att det avgörande sannolikt är den goda viljan. Möjligheter att odla råvaran finns, den tar inte slut. Det finns också ett behov av de produkter som framställs. Och ur arbetsmarknadssynpunkt finns det lokalt sett ett behov att hålla denna fabrik i gång. Enligt min mening talar dessa synpunkter för att man fortsätter stödet till linodlingen.

Herr talman! Jag vill med dessa ord yrka bifall till utskottets förslag på alla punkter.

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

Herr MOSSBERGER (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att det var herr Eskilsson som hade vänligheten att påminna mig om vad jag yttrade sist vi diskuterade denna fråga; jag minns nu inte om det var för fem eller sex år sedan. Det är alldeles riktigt — jag bestrider inte hans uppgifter om vad jag yttrade den gången. Jag försökte nämligen då ge linberedningsverket en chans till och tänkte: »Vi får se hur det går.» Nu har verket haft denna chans och ni ser själva av propositionen hur ställningen är och hur det har gått.

Men jag finner herr Eskilssons ståndpunkt ganska egendomlig. Han företräder ju högern och vill gärna att allt skall gå efter linjen »sköt dig själv». Därför borde hans inställning i denna fråga ha varit en helt annan än den är.

Jag förstår mycket väl att utskottsmajoriteten i detta sammanhang gärna vill tänka mera partipolitiskt än företags- och samhällsekonomiskt. Hade ni varit ärliga skulle ni ha framhållit att om linberedningsverket skall kunna fortsätta driften tillkommer många dolda utgifter som man inte har räknat med och som måste kosta mycket pengar. Ni vet mycket väl att myndigheterna har redovisat att om driften skall fortsätta måste ett reningsverk byggas för en beräknad kostnad av 900 000 kronor eller i runt tal en miljon. Den årliga driftkostnaden har angivits till cirka 135 000 kronor. Ni har inte heller — såsom jag tidigare påpekat — räknat med några löneökningar till arbetarna eller tjänstemännen. Tror ni att det är möjligt att behålla arbetskraften under sådana förutsättningar? Det är inte rimligt att begära något sådant, utan ni får nog hålla med om att löneökningar måste göras.

Utskottsmajoritetens förslag innebär att man vill uppehålla en industri med statlig subvention trots att dess ställning i sig själv är mycket svag och trots att man vet att detta är en låglöneindustri som inte har några förut-

sättningar att klara sig ekonomiskt. Det stöd som utskottet vill ge betyder att företaget inte får några som helst chanser att betala de anställda bättre. Jag har redan framhållit att driftkostnaderna sannolikt kommer att bli ännu högre eftersom man inte har tagit med vissa oundvikliga kostnader, och i och för sig måste det bli högre driftkostnader vid ett skift än vid två.

Jag skulle även vilja ställa en fråga. Under en följd av år och även vid denna riksdag har ni i motioner förklarat att regeringen gör för litet för de lågavlönade grupperna. Ja, skulle vi inte kunna säga att regeringen här vill gå dessa motionärer till mötes och skaffa de lågavlönade grupperna annat, bättre betalt arbete inom en ny industri på orten, som vi hoppas på, eller eljest annat bättre betalt arbete på orten? Vad vill utskottsmajoriteten. Jo, de vill behålla denna industri och ge den mindre anslag och därmed hålles arbetarstammen kvar vid en låglönenivå. Om det är så ni vill hjälpa de lågavlönade grupperna genom att behålla en industri som inte har någon chans att klara sig i konkurrensen då är det sannerligen inte mycket att hänga i julgranen. Det är inte riktigt som ni vill göra gällande, att det skulle vara ont om arbete där nere — många företagare har redan efterfrågat denna arbetskraft. Fabrikslokalerna skulle inte heller bli tomma, som herr Kristiansson säger. Spekulanter finns redan på dessa lokaler.

En annan sak herr talman, som jag ännu en gång gärna vill påtala är att utskottet förordar ju att linberedningsverket i Laholm skall få bidrag för att kunna drivas i ett skift. Herr Axel Kristiansson säger att de 175 anställda skulle bli utan arbete om reservationen vinner. Men herr Kristiansson vill ju att verket skall drivas i ett skift. Det betyder att minst ett 70-tal skulle få sluta omedelbart. I utskottsutlåtandet föreslås ingenting beträffande dessa 70 arbetare som ni tänker skicka i väg utan

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

något som helst avgångsbidrag. Det kan inte vara särskilt uppmuntrande för dem som genom ert förslag skulle få lämna verket. Jag tror att vi bör hålla detta i minnet när vi diskuterar dessa frågor. Vi vill ju hjälpa dem till nytt arbete och även ge dem avgångsbidrag.

Till herr Eskilsson, som talade om beredskapssynpunkten, vill jag säga att ni i ert utlåtande inte har tagit med vad överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap sagt om att en nedläggning av linodlingen inte behöver kompenseras med en beredskapslagring av den omfattning som utredningen föreslagit.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mossberger skall inte lyckas vrida det därhän att det är vi motionärer som vill lägga ned linberedningsverket, inte heller att det är vårt initiativ att göra de 70 arbetslösa. Vårt bud är det bästa möjliga i den situation som föreligger, när regeringen föreslagit att det skall bli en nedläggning.

Jag är ledsn för att jag förbisåg att även med utskottsförslaget en del människor blir arbetslösa. Men det bör noteras i sammanhanget att det självfallet blir de yngre arbetstagarna, och sannolikt arbetstagare som skulle få ett mycket litet avgångsvederlag. Det förhållandet att den äldre arbetskraften kan få fortsätta sitt arbete tror jag väger så mycket mera att sammantaget är fortsatt drift att föredraga, om än i minskad omfattning.

Herr Mossberger påstår att det inte går att fortsätta driften vid beredningsverket. Han säger själv att det ekonomiska resultatet är dåligt. Tänker herr Mossberger möjligen på vad som sades i utskottet om att vinsten endast var ca 6 000 kronor per år? I så fall vill jag ha sagt att det rätteligen inte skall uppstå någon vinst vid ett företag som detta, som till linodlarna betalar ut vad som är möjligt att betala ut för deras produkter.

Herr Mossberger säger också att det måste byggas ett reningsverk, som kostar mycket pengar. Det är klart att ett reningsverk kostar pengar, men jag är inte säker på att utredningen är så klar på den punkten; jag tror att den har kommit till detta resultat alltför snabbt och drar slutsatsen att utredningen är ofullständig. Är det, herr Mossberger, någon garanti för att inte också en annan industri som kommer till platsen — om det över huvud taget skall förläggas någon industri dit — kommer att förorena vattnet och förorsaka samma kostnader?

Ett annat bekymmer var hur det skall bli med löneökningen för dessa människor som har mycket låga löner. Herr Mossbergers resonemang om det omöjliga håller bara under den förutsättningen att det endast är i detta land som det sker löneökningar och inflation. Vi får väl ändå inte tro att det är så. Är situationen liknande på andra håll i världen, blir priskonkurrensen från utlandet inte så svår. Till detta bör läggas att också denna industri givetvis har vissa möjligheter att rationalisera sin drift.

Herr ESKILSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller de rent lokala förhållandena har herrar Mossberger och Kristiansson de bästa förutsättningarna att diskutera dem — större förutsättningar i varje fall än den som inte är så väl insatt i vad som händer i Iaholmstrakten.

Herr Mossberger pekade på hur dåligt det varit för linberedningsverket och linodlingen där nere och under vilka bekymmersamma förhållanden man arbetade. Det är möjligt. Men i propositionen finns vissa uppgifter som tyder på att intresset för linodlingen ingalunda har minskat under de senaste åren, utan tvärtom ökat något i jämförelse med vad som tidigare funnits. Linodlingen har i stort sett varit oförändrad under de år som redovisningen

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

omfattar, men under de tre senaste åren, för vilka arealuppgifter lämnats i propositionen, har linodlingens omfattning ökat för varje år. Det tyder på att man i större utsträckning än förr tillvaratagit denna möjlighet att differentiera sin odling.

Herr Mossberger undrade hur mitt resonemang gick ihop med högerns inställning att näringslivet och företagen skall sköta sig själva. Ja, det är en grundprincip som vi försöker hävda i ekonomiska frågor. Men det finns vissa områden där man måste ge avkall på den principiella uppfattningen. När det t. ex. gäller beredskapskravet kan man få göra det för att tillgodose landets behov av varor som är mycket viktiga för försörjningen. Här har vi ett exempel på att man är tvungen att ge stöd åt en näring som på grund av olika omständigheter har svårt att klara sig själv. Så har varit fallet med odlingen av lin och hampa under hela tiden sedan förra världskriget.

Herr MOSSBERGER (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga till herr Kristiansson, att han ju ändå erkände att 70 arbetare skulle enligt utskottets förslag få lämna företaget. De skulle, som jag påpekade, få lämna det utan någon som helst ersättning — för någon ersättning har ni inte föreslagit. Jag tycker att det är värt att notera detta till kammarens protokoll.

Sedan sades att det skulle komma dit en annan industri som givetvis också skulle förorena vattnet och göra det nödvändigt att bygga reningsverk. Det kan bli så att ett sådant behöver byggas, men då får den nya industrien klara den kostnaden. Den nuvarande industrien är speciell på det sättet att den inte kan bära denna kostnad.

Jag vill ännu en gång peka på vad herr Axel Kristiansson sade om att det är regeringen som lägger ned denna fabrik. Det är fel. Det är varken regeringen eller den socialdemokratiska

riksdagsgruppen, utan det är linodlarföreningen själv som bestämmer huruvida fabriken skall drivas i fortsättningen eller upphöra. Jag skall villigt erkänna att industrien inte kan drivas, men till det resultatet har ni själva bidragit genom att ge den ännu sämre chanser än hittills. Fabriken får ju cirka 500 000 kronor mindre att klara sig på enligt edert förslag, och när den inte kunnat klara sig bra tidigare, kan den nog inte klara sig i fortsättningen heller.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker, herr Mossberger, att det är alldeles fel att utifrån sina negativa synpunkter anklaga motionärerna för att de inte gått in för ett stöd till linodlingen i full utsträckning. Jag kan betyga för herr Mossberger att motionärerna ingenting hellre önskar. Men med hänsyn till regeringsförslaget om nedläggning fick motionen denna utformning med tanke på att det ändå borde vara ett alternativ som det kunde vara möjligt att få gehör för i riksdagen. Det är däremot, som sagt, ingenting som man föredrar framför ett fullt utnyttjande av fabriken och odlingskapaciteten.

Dessa 70 arbetare får lämna sin anställning utan vederlag, säger herr Mossberger. Självfallet kommer de i åtnjutande av det vederlag som utgår enligt överenskommelsen på arbetsmarknaden, i den mån de är kvalificerade för det. Därtill kommer att det väl måste vara de yngre människorna som lämnar denna industri, och detta måste vägas mot fördelen för de andra att få fortsätta att arbeta där. Jag tror att det är rätt väsentligt för dessa människor, som kommit upp i en hög ålder, och de är ju ganska många, att de får fortsätta att arbeta där. Jag tror att de personligen hellre vill detta än att ta emot ett avgångsvederlag.

Herr Mossberger frågar om det är på detta sätt som vi vill hjälpa låglöne-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

grupperna. Man kan ifrågasätta vilket sätt som är bäst, alltså att rycka undan det underlag som finns eller att låta det bli bestående, låt vara reducerat, men där det, märk väl, ändå är fri konkurrens och frihet för människorna att välja ett bättre arbete i den mån ett sådant finns. Vi måste ändå konstatera att dessa människor ingalunda har varit tvingade att stanna i denna fabrik. Enligt de uppgifter jag har är det ändå mycket få anställda som hittills slutat sin anställning där.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Det kan finnas skäl att uppehålla en tillverkning även om den företagsekonomiskt inte är fullt bärig. Vi har tidigare haft åtskilliga exempel som visat på industrier som med hjälp av statsmedel drivits under lång tid utan att vara fullt ekonomiskt bärkraftiga. Det kan finnas beredskapsskäl för detta, lokaliseringpolitiska skäl, sociala skäl etc. Det kan också ske i förhoppning om att förändringar skall inträffa så att företaget skall komma att gå bättre i framtiden.

Det rådde väl rätt stor tacksamhet en gång, då linodlingen fick fart i vårt land. Man ville gärna ha dess produkter och var beredd att skjuta till pengar för att den skulle finnas till. En beredskap måste ju alltid uppehållas. En beredskap motiveras ju ofta av att det råder ett osäkerhetstillstånd. Meningarna är delade inom remissinstanserna och på annat håll om hur denna beredskap egentligen skall ordnas. Jag skulle närmast vilja understryka, att starka sociala skäl talar för att linodlingen bör fortsätta. Den har stor betydelse för Laholms stad, som har knappt 4 000 invånare. Med en sysselsättning inom industrien på mellan 175 och 200 personer betyder det mycket för den trakten om linberedningsverket fortbestår eller ej.

Herr Mossberger sade i sitt anförande att det alltid är beklagligt när indu-

strier läggs ner. Ja, jag är förvånad över att just herr Mossberger, som är representant för denna trakt, är den främste talesmannen i dag just för att linberedningsverket skall läggas ner. Det är verkligen allvarligt att lägga ner industrier. Dels får den äldre arbetskraften sysselsättningssvårigheter, dels är det svårt för åtskilliga av arbetarna, som kanske skaffat sig egnahemsvillor eller HSB-lägenheter, att få bostad ordnad på annat håll. Det möter alltid en rad svårigheter när man skall bryta upp från en plats där man bott och flytta någon annanstans. Den saken har tidigare påtalats här vid andra tillfällen, och det är anledning att understryka det lika starkt i dag.

Herr Mossberger försöker komma undan ansvaret genom att säga att det inte är regeringen och inte det socialdemokratiska partiet som lägger ned industrien. När det utgått ett stöd till denna tillverkning under lång tid, är det emellertid i realiteten det socialdemokratiska partiet som orsakar att linberedningsverket kommer att nedläggas. Man kan inte utan vidare dra bort ett stöd som har utgått tidigare och tro att driften kan fortsätta. Man kan i ett sådant fall inte säga att man inte har någon skuld till att driften blir nedlagd.

Vi hoppas väl alla att det skall komma andra industrier till trakten, om det nu går så att linberedningsverket läggs ner. Vilka möjligheter som finns i det fallet kan jag inte säga. Här har pekats på Genevad, som inte har fått någon annan tillverkning och där byggnaderna fortfarande står tomma.

Om vi skall försöka få annan industri till trakten, vore det bättre att också under den tid då tillverkningen fortgår göra allt för att få en annan industri — statlig eller annan — lokaliserad till Laholm.

Herr Mossberger frågar slutligen, om det är på detta sätt vi vill hjälpa låglönegrupperna. Jag skulle vilja be herr Mossberger att när han kommer hem

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

tala med arbetarna på linberedningsverket och fråga, om de tycker det är en god hjälp att den industri där de nu är verksamma läggs ned. Då får nog herr Mossberger ett annat besked om önskvärdheten av att driften vid linberedningsverket i Laholm fortsätter.

Herr talman! Jag instämmer i yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Det är redan sagt mycket vid det här laget, och jag skall försöka undvika upprepningar.

Herr Skårman höll ett lyriskt anförande, såsom han ofta gör. Jag förstår hans uppskattning av det vackra blå linet, som kanske är något av en symbol för svensk sommar. Jag är ledsen att behöva säga, att det blå linet försvann för flera år sedan. Det som odlas inom linodlareföreningen är ett vitblommigt lin, som kommer från Holland och har högre avkastning än de stammar vi haft i landet. Det är kanske litet sent att nu bygga ett avslagsyrkande på en svärmisk bekännelse till det blå linet. Dess tid är ohjälpligt förbi.

Herr Bengtson menar att det kan finnas sociala och andra skäl till att man måste bortse från vad en ekonomisk lönsamhetsanalys visar. Han säger att ingen tidigare har talat om hurdan företagets situation i verkligheten är.

Det är ett faktum att det stöd som har utgått till linodlingen har helt förbrukats till ersättning åt odlarna för utsäde, för markanvändningen, för skörden, för transporten till linverket. Allt detta har fått betalas med statspengar. Man har icke kunnat få ut en högre ersättning för linfibrerna än som kunnat ge en knapp täckning för de kostnader som har uppkommit i själva linberedningsverket. Vi har med andra ord tillhandahållit verket linet fullständigt gratis, och priset har knappt täckt kostnaderna för själva hanteringen inom linverket.

Inte har det gått så lysande, att för-

eningen har kunnat betala räntor på sina lån. Vi har varje år tvingats skriva upp belåningen av verket. Såsom framgår av handlingarna tvingas vi också inta motsvarande ståndpunkt när det gäller den fortsatta driften och göra en utfästelse, att föreningen skall ha rätt att låna pengar för att driva verksamheten under denna korta tid. Jag tycker det är viktigt att vi har detta klart för oss.

I övrigt kan jag ansluta mig till herr Bengtsons påstående, att man måste göra sociala värderingar. Det var sådana man gjorde 1959, då departementschefen uttalade att stödet till linodlingen inte kunde avvecklas med hänsyn till det tryckta arbetsmarknadsläge som då förelåg. Det var motivet till att han tillrådde stöd under ytterligare något år. Sedan har riksdagen vid två tillfällen behandlat denna fråga och varit ungefär lika svävande på målet när det gällt huruvida man skulle fortsätta att ge detta stöd.

Jag vill påpeka att linodlareföreningen, som vi här bör fästa stort avseende vid, har konstaterat i sitt yttrande, att det stöd som i dag ges inte räcker till ens för att ge odlarna en fullgod ersättning för deras arbete. För att man skall kunna räkna med att fortsätta bör stödet, som i dag är 900 kronor per hektar, ökas till 1 340 kronor. Föreningen begär med andra ord att få 2 miljoner kronor i fortsättningen för att kunna täcka kostnaderna för en odling som är enbart hälften så stor som den det nu gäller. Det är en realitet som vi bör ha för ögonen när vi skall ta ställning till frågan.

Det har redan tidigare talats om att både majoritetens och utskottets förslag kommer att medföra vissa svårigheter för arbetskraften vid linberedningsverket. Herr Kristiansson har, jag tror vid två tillfällen, talat om lagring och därvid använt felaktiga siffror. Han resonerar så här: Det kostar oss 1,5 miljon kronor att fortsätta odlingen. Mot detta står, säger han, en lagringskostnad

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

på 1,2 miljon om året. Jag vet inte hur han räknar, men överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap har sagt att kostnaden för att täcka ett års försörjning med linfibrer är 300 000 kronor — det är således andra siffror. Herr Kristiansson utgår tydligen från att vi skulle behöva hålla lager av linfibrer för fyra, fem års förbrukning, men det har vi ju inga som helst skäl till med hänsyn till vår beredskap i övrigt.

Ett väsentligt bättre alternativ är att vi i stället undersöker förutsättningarna för en lagring i den mån vår beredskap kräver att vi måste tillgodose behovet. Jag tror vi är överens om att förutsättningarna därvidlag ter sig väsentligt annorlunda i dag än för några år sedan och att kostnaderna för en sådan lagring blir väsentligt lägre än man tidigare räknat med. Därför tycker jag det skulle vara olyckligt om riksdagen följde utskottets förslag. Minst av allt skulle linodlarna vara betjänta av det. De kommer inte att under fem år framöver fortsätta att odla lin under de klena betingelser som gäller i dag.

Herr SKÄRMAN (fp) kort genmäle:

Jordbruksministern häcklade mig för att jag citerade en vers om linet. Jag vet mycket väl att det finns spånadslin och oljelin, som har olika blommor. Jag sade emellertid att det inte var dessa traditionsbundna känslor för linet och dess olika behandlingsformer som gjorde att vi vill ha denna odling kvar, utan att det finns starka sakskaäl, som jag också redovisade i mitt anförande.

Lyriken citerade jag därför att det dock finns en stor grupp i vårt land som sysslar med linet i den gamla produktionsformen och använder det för hantverk. De är också intresserade av att linodlingen upprätthålls, men självfallet kan inte stora pengar offras för det ändamålet. Men dels har vi denna beredskap, som kostar pengar, och dels har vi ett verk som redan är i gång

och sysselsätter ganska många gamla arbetare. Om man lät utvecklingen gå vidare under en femårsperiod framåt och avvaktade hur det hela gestaltade sig, skulle det inte bli så stor förlust. Vi kunde dessutom befria en rad arbetare från den oro som de hyser inför utvecklingen i Laholm, samtidigt som vi har en produktion i gång inom landet som vi vid eventuellt behov kan driva upp. Vi vet ju inte så värst mycket om utvecklingen om några år. Det är väl därför när vi nu har denna produktion i gång av visst värde att hålla den kvar.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Antingen måste det vara något fel beträffande skrivningen i propositionen eller också måste jordbruksministern ha fel.

Jag vill citera vad som står på sid. 6 i propositionen. Där står följande: »Sedan viss återbetalning skett år 1963 i anslutning till att föreningen sålde en spånskivefabrik uppgår föreningens skuld till hemslöjdsålfondens till sammanlagt 2 649 604 kr. För skulden, som är fördelad på fyra lån, har lämnats säkerhet i form av in-teckningar i linberedningsverkets fabriksfastighet. Föreningen har fullgjort räntebetalningarna på lånen. Föreningens ekonomiska ställning...» etc. Det framgår ju ganska klart, att föreningen har betalat ränteutgifterna, vilket jordbruksministern ville göra gällande att den inte gjort.

Vad sedan gäller frågan om lagringskostnaderna har jag också där gått efter propositionen — jag har även läst utredningen. I propositionen står det på följande sätt: »Den sammanlagda årskostnaden för den lagerhållning i fråga om linfiber, linolja och utsädesfrö, som föranleds av att linhanteringen läggs ned, uppskattar utredningen till 1,2—1,5 milj. kr., om den nuvaran-

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

de beredskapen inte skall försämrast.» Då får man således, om man skall ha en likvärdig situation, ställa denna kostnad emot vad det kostar att upprätthålla linodlingen. Man må därvid använda dessa pengar hur man vill — om man använder dem för att betala råvaran eller för att transportera in den eller för att hålla fabriken i gång är fullständigt likgiltigt.

Vi kan alltså konstatera att vi inte gör någon vinst, eller i varje fall en mycket obetydlig sådan, om vi nu skall ha samma beredskap. Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap säger mycket klart i sitt yttrande, som återges på sid. 25 i propositionen, att den beredskapen sannolikt får hållas mycket hög och att man inom 1960 års jordbruksutredning kommer att för alla produkter föreslå en högre lagring än hittills.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Jag vill närmast säga ett par ord med anledning av herr Bengtsons anförande.

Han påstod att det närmast var jag som skyndade på nedläggandet av linberedningsverket i Laholm. Jag återkommer till vad jag tidigare sade, nämligen att jag inte förordar någon nedläggning utan bara en indragning av stödet. Om linberedningsverket sedan vill fortsätta, må det självt besluta därom.

Jag vill vidare också gärna säga, som jag antydde tidigare, att man visserligen kan beklaga sig över att det blir på detta sätt, men att jag tror att det blir en bättre hjälp för de anställda om det, som jag innerligt hoppas, kan komma annan industri till orten med kanske förbättrade arbetsmöjligheter. Vi har haft samma situationer i Gimo och i Växjö, och det har upplysts mig att sedan linberedningsverken där upphört har det blivit bättre med arbetsmöjligheterna.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Kristiansson säger, att ränteutgifterna är betalda. Däremot har föreningen inte kunnat klara amorteringarna på det kapital, som är nedlagt i linberedningsverket. Jag hade i hastigheten hampodlingen i tankarna och den har inte kunnat klara räntorna.

Jag är, herr talman, angelägen att göra det tillrättaläggandet.

Till herr Kristiansson vill jag sedan säga, att det väl är för tidigt att diskutera vilka propäer jordbruksutredningen kan komma med beträffande lagringen. Jag är inte alls övertygad om att det kan bli tal om fyra års lagring för jordbruksprodukter i allmänhet.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag tackar för tillrättaläggandet om linberedningsverkets räntekostnader.

Beträffande lagringsalternativet behöver man inte på förhand diskontera jordbruksutredningen, men man kan gå på utredningsmannens förslag i betänkandet Lin och hampa 1965. Han har taxerat lagringskostnaden på de grundvalar han har till 1,2 miljon kronor.

Till herr Mossberger vill jag vidare säga, att det väl ändå är orimligt att göra den antydningen att Linodlingsföreningen skulle kunna hålla verket i gång om stödet tas bort. Märk väl att statsmakterna så att säga har skapat förutsättningarna för linberedningsverkets och odlingens uppbyggande under det senaste världskriget genom att ge stöd. Rycker man undan detta stöd, så rycker man också undan verkets framtida förutsättningar. Det är ärligt att göra det konstaterandet.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Jag tror inte att det är en riktig princip att staten skall subventionera för att upprätthålla driften

Ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin

vid ett företag, men det skall villigt erkännas att i vissa situationer kan det bli nödvändigt för staten att subventionera för att uppehålla driften i sådana fall, då stor arbetslöshet skulle uppstå om fabriken lades ned. Men detta gäller inte i det fallet vi nu diskuterar. Staten kan subventionera företag när det gäller att starta dem — det kan vara lokaliseringsmässigt riktigt — men staten skall inte underhålla dem. När staten ger pengar för ett sådant ändamål, brukar ni i vanliga fall kalla det för socialisering. Ni talar om att det är synd om de anställda. Men hur gör ni med arbetskraften när ni lägger ner mejerier m. m.?

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Både jordbruksministern och herr Mossberger har talat så mycket om det stöd som utgått till linberedningen. Jag nämnde redan i början av debatten att vi åtskilliga gånger har beslutat om liknande saker. Hur var det vid kvarntorpsindustrierna, hur är det vid Törefors, Norrbottens Järnverk och hur var det vid Thordénvarvet? I fråga om en hel rad sådana industrier har det varit av så vitalt intresse att hålla driften i gång att jag också med min röst har hjälpt till att klara den saken. Så fort det har med jordbruk att göra är man emellertid inte så vänlig från socialdemokratiskt håll. Då gör man mycket noggranna uträkningar och vill inte upprätthålla driften.

Beträffande det jordbruksministern sade om arbetsmarknadssituationen vid de tillfällen då detta ärende tidigare diskuterats så är det möjligt att den varierat. Men någon arbetslöshet har vi lyckligtvis inte haft på många år i vårt land.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag tror inte att herr Bengtson har kort minne. Han vet mycket väl att vi 1958/59 befann oss i en konjunktursvacka.

Det är orättvist att påstå att riksdagens ledamöter inte är intresserade av jordbruket och inte vill ge stöd åt det. Sådana uttalanden får herr Bengtson spara till andra tillfällen och mindre sakkunniga församlingar.

Riksdagen har år efter år och ständigt med stor tveksamhet gett subventioner till linberedningsverket. Nu är läget sådant att arbetsmarknadsmyndigheterna, Arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen och Textilarbetareförbundet, vars medlemmar arbetar vid detta verk, tillrätt nedläggning. Jag är därför övertygad om att många av denna kammars ledamöter förstår att situationen är något annorlunda än den varit vid vissa tidigare tillfällen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmanen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkten I samt därefter särskilt rörande punkterna II och III.

På gjord proposition bifölls härefter utskottets hemställan i punkten I.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de avseende punkterna II och III framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepät propositionen på bifall till vad utskottet hemställt, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Mossberger begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3 punkterna II och III, röstar

Ja;

Interpellation ang. en översiktlig riksplanering av kusttrakterna, m. m.

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Eskilsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 56;
Nej — 70.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet från och med måndagen den 21 februari tills vidare för att leda den svenska delegationen vid nedrustningskonferensen i Genève.

Stockholm den 16 februari 1966

Alva Myrdal

Till riksdagens första kammare

Härmed anhålles om tjänstledighet från riksdagsarbetet under tiden den 17—den 22 februari på grund av utrikes resa.

Stockholm den 16 februari 1966

Gunnar Lange

De begärda ledigheterna beviljades, beträffande fru Myrdal för den tid, som åtginge för uppdragets fullgörande.

Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 32, med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1966/67.

Interpellation ang. en översiktlig riksplanering av kusttrakterna, m. m.

Herr SKÄRMAN (fp) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Genom tidningar, radio och TV spreds i fredags den uppgiften att regeringen i konselj samma dag *dels* medgivit Skogsägarnas Industri AB tillstånd att förvärva visst område vid Lahall i Värö kommun, Hallands län, *dels* givit statens vattenfallsverk rätt att använda vissa medel för inköp av ett markområde vid Biskopshagen inom samma kommun. Visserligen innehöll TT-meddelandet den lugnande uppgiften att regeringen genom dessa beslut icke tagit ställning till frågan om tillåtligheten av de med markköpen åsyftade industrianläggningarna. Av naturliga skäl och då tidningarna bara några dagar tidigare innehållit uppgifter om att det ifrågasattes en atomkraftanläggning på Bjärehalvön söder om Laholmsbukten spred sig under veckoslutet en förklarlig oro bland såväl vissa innevånare i den halländska kustbygden som ock framför allt bland de många sportstuge- och sommarstugeägare som betraktar kusten som sin största tillgång och där lagt ned både intresse och sparmedel för att skaffa familjen ett utflyktsmål och rekreationsställe.

Då det var känt att jag intresserat mig för dessa frågor och varit huvudmotionär rörande en översiktlig riksplanering av i första hand våra kusttrakter har jag under sistlidna lördags-söndag varit överlupen med telefonförfrågningar och även mottagit brev med begäran om upplysning i saken. Allt vad jag kunnat svara är, att min motion låg i linje med ett förslag av 1964 års riksdagsrevisorer om en över-

Interpellation ang. en översiktlig riksplanering av kusttrakterna, m. m.

siktsplan för landet och att samtliga remissmyndigheter visat sig positiva. Allmänna beredningsutskottet hade därför i sitt utlåtande nr 29/1965 föreslagit »att riksdagen i anledning av dess revisorers ifrågavarande uttalande samt de likalydande motionerna I: 111 och II: 137 i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet ovan anført». Under debatten framhöll jag att remissvaren varit så positiva, att man kunnat förvänta sig en direkt beställning av en sådan riksplan. Jag lugnades dock på den punkten. Skrivningen var mycket positiv och frågorna var under behandling av Kungl. Maj:t.

Då hela vår kustbygd är av stor betydelse både såsom fritidsområde och för lokalisering av olika slag av industri och dessa två användningsområden är svåra att förena anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande frågor:

Hur långt har frågan om en översiktlig riksplanering fortskridit?

Anser herr statsrådet att områden, som enligt tidigare planeringar avsatts som strandskyddsområden eller skyddats på grund av sin naturskönhet, bör få tagas i anspråk för industrianläggningar av antytt slag innan en riksplanering dragit upp fasta linjer för lokaliseringen?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spørsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.44.

In fidem

K.-G. Lindelöw